

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA BIOLOGIE A ENVIRONMENTÁLNÍCH
STUDIÍ

Bakalářská práce

Historický výskyt velkých šelem v Krušných horách

Autor: Petra Vodochodská

Vedoucí práce: Ing. Jan Andreska, Ph.D.

Praha 2012

Prohlašuji, že jsem bakalářkou práci, Historický výskyt velkých šelem v Krušných horách, zpracovala sama a uvedla jsem všechny použité prameny. Souhlasím, aby moje bakalářská práce byla zveřejněna v souladu s § 47b Zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách.

V Praze 25. listopadu 2012

.....

Poděkování

Děkuji svému školiteli, Ing. Janu Andreskovi, Ph.D., za to, že se ujal odborného vedení mé bakalářské práce a vždy mi pomohl s vypracováním odborných map, tabulek a grafů a v neposlední řadě také se zpracováním a korekcemi. Velké poděkování také patří Mgr. Dagmar Říhové, která mi pomohla s finálním zpracováním a korekcemi mé bakalářské práce.

Obsah

1. ABSTRAKT	4
2. ABSTRACT	5
3. DIE KURZFASSUNG	6
4. ÚVOD	7
5. HISTORICKÝ VÝVOJ KRUŠNÝCH HOR	8
POSTGLACIÁLNÍ VÝVOJ KRUŠNOHORSKÝCH LESŮ	8
OD POČÁTKU HISTORICKÉ DOBY DO HUSITSKÝCH VÁLEK	8
OD HUSITSKÝCH VÁLEK DO VÁLKY TŘICETILETÉ	10
KRUŠNÉ HORY VE 20. STOLETÍ	12
6. VÝSKYT A ROZŠÍŘENÍ ŠELEM	14
MEDVĚD HNĚDÝ	17
RYS OSTROVID	32
VLK OBECNÝ	43
7. ZÁVĚR	57
8. LITERATURA A PRAMENY	59

1. Abstrakt

Předkládaná práce pojednává o historickém rozšíření velkých šelem v Krušných horách a jejich lokálním vyhubení. Lesy v této průmyslové zóně byly od počátku středověku narušovány a měněny, což se spolu s lovem stalo hlavním důvodem mizení šelem. Medvěd hnědý (*Ursus arctos*), rys ostrovid (*Lynx lynx*) ani vlk obecný (*Canis lupus*) se v současné době v Krušných horách nevyskytují.

Medvěd dává přednost horským oblastem pralesovitého typu. Člověk mýcením a změnami skladby přirozených lesních porostů postupně omezoval vhodné biotopy této šelmy v Krušných horách, navíc se značně podílel na snížení jeho početnosti lovem. Obdobná situace nastala u rysa ostrovida a vlka obecného. Rys před lidmi ustoupil do hor, přesto ničení jeho přirozených biotopů a lov vedly k poklesu jeho početnosti. V důsledku reintrodukce se v nedávné minulosti situace české rysí populace zlepšila a jeho stavy jsou odhadovány na 60–100 jedinců žijících na Šumavě a okolních pohořích. Vlk obecný byl jako obávaný predátor chovaného dobytka vybíjen od nepaměti. Poslední dynamický nárůst zaznamenala vlčí populace v důsledku třicetileté války v 17. století. I přes toto dočasné zvýšení populačních hustot byl vlk z oblasti Krušných hor člověkem vytlačen v průběhu 18. století.

Tato práce předkládá seznam historických údajů o výskytu těchto tří velkých šelem v Krušných horách a slouží jako shrnutí dokladů lidské averze k velkým šelmám.

Klíčová slova: *Ursus arctos*, *Lynx lynx*, *Canis lupus*, Krušné hory, historický výskyt

2. Abstract

This bachelor thesis deals with the historical distribution of large beasts in the Ore Mountains (Czech Republic) as well as their extirpation. Since the Middle Ages, forests in this industrial zone were repeatedly disturbed and changed. This together with hunting became the main reason for the disappearance of the beasts. Neither the Brown Bear (*Ursus arctos*) nor the Eurasian Lynx (*Lynx lynx*) nor the Grey Wolf (*Canis lupus*) do not live in Ore Mountains anymore.

The Brown Bear favours mountain regions with primaeval forests. Natural structure of local forest stands was altered by man through clear-cutting and changing species composition; hunting decreased abundance of the beast eventually.

The cases of European Lynx and Grey Wolf were similar: the European Lynx withdrew into mountains, yet destruction of its natural biotope as well as hunting led to decrease of its abundance. As a consequence of reintroduction, the recent situation of the Lynx population in the Czech Republic ameliorates and its size is now estimated at ca 60–100 individuals living in the Bohemian Forest and neighbouring mountain ranges. The Grey Wolf – as formidable predator of livestock – has been killed off even before. The last dynamic increase of its population was recorded during Thirty Years' War in the 17th century. In spite of this temporary increase of population the Grey Wolf was pushed out by human from Ore Mountain region in the course of 18th century.

This work presents the data of historic occurrence of aforementioned large beasts in the Ore Mountains and serves as summary of evidence of particular acts of human aversion towards them.

Key words: *Ursus arctos*, *Lynx lynx*, *Canis lupus*, Ore Mountains, historical occurrence

3. Die Zusammenfassung

Die Arbeit ist der Verbreitung von Raubtieren und ihrer lokalen Ausrottung in der Geschichte gewidmet, und zwar im Gebiet des Erzgebirges. Die Wälder dieser heutigen industriellen Region wurden schon im Mittelalter wirtschaftlich ausgebeutet und waren in ihrem natürlichen Bestand gestört. Dies bildete zusammen mit der Jagd den Hauptgrund für das Verschwinden der Raubtiere. Heute sind solche Arten wie der Braunbär (*Ursus arctos*), der Lux (*Lynx lynx*) oder der Wolf (*Canis lupus*) im Erzgebirge mit keinem einzigen Exemplar mehr vertreten.

Der Bär bevorzugt die Gebirge des Urwaldtypus. Doch der Mensch hat durch die Ausrottung dieser Wälder und durch die Veränderung des natürlichen Waldbestandes die für dieses Raubtier günstigen Biotope im Erzgebirge allmählich eingeschränkt; darüber hinaus wurde sein Bestand auch durch die Jagd beträchtlich vermindert. Eine ähnliche Situation gilt auch für den Lux und den Wolf. Obwohl sich der Lux vor den Menschen tiefer in die Gebirge zurückgezogen hat, hat die Vernichtung der natürlichen Biotope und die Jagd zur Senkung seiner Zahl geführt. Infolge der Re-Introduktion hat sich seine Situation in den letzten Jahren allerdings verbessert, sodass sein Bestand bezüglich der im Böhmerwald und seiner Umgebung lebenden Exemplare auf 60 bis 100 geschätzt werden kann. Der Wolf ist seit jeher als gefürchteter Prädator des Viehs getötet worden. Den letzten dynamischen Zuwachs hatte seine Population im 17. Jahrhundert, nach dem Dreißigjährigen Krieg, zu verzeichnen. Nach dieser vorübergehenden Erhöhung seiner Populationsdichte ist der Wolf im Laufe des 18. Jahrhunderts aus dem Erzgebirge verdrängt worden.

Die Arbeit bringt eine Liste von historischen Angaben über das Vorkommen dieser drei großen Raubtiere in den Erzgebirgen. Sie soll als Beweis der Aversion des Menschen den großen Raubtieren gegenüber dienen.

Schlüsselworte: *Ursus arctos*, *Lynx lynx*, *Canis lupus*, Erzgebirge, historisches Vorkommen

4. Úvod

Velké šelmy (medvěd hnědý, rys ostrovid a vlk obecný) jsou v současné době v Evropě předmětem ochrany, neboť kvůli ničení a fragmentaci původních biotopů mizí. Mají navíc pověst nelítostných dravců, zabíjejících domácí zvířata a ohrožujících lidské životy, což odedávna přispívalo k jejich aktivnímu hubení. V České republice spojením obou faktorů, vybitím i ničením původních biotopů, došlo k vyhubení velkých šelem: medvěd se dnes na našem území vyskytuje velmi zřídka a jedná se obvykle o procházející dálkové migranty, stálé populace rysa můžeme nalézt pouze v jižních a západních Čechách a vlci se u nás stejně jako medvěd objevují náhodně jen díky zaběhnutí z okolních států.

V Krušných horách, původně rozsáhlém komplexu příhraničních horských lesů, se ve středověku vyskytovaly hojně všechny tři druhy zmiňovaných velkých šelem. Člověk přesto svými zásahy do jejich populační dynamiky a změnami přirozených biotopů snížil jejich početnost natolik, že zcela zmizely.

Tato bakalářská práce si klade za cíl komplexně zhodnotit situaci historického a současného rozšíření tří druhů velkých šelem (medvěda hnědého, rysa ostrovida a vlka obecného) na území Krušných hor jak v české, tak v saské části. Snaží se o interpretaci výskytu velkých šelem na Krušnohorsku a detailní mapování jejich mizení. Měla by rovněž sloužit k obeznámení veřejnosti se současným stavem a jeho důvody, a napomoci tak ochraně a případné reintrodukci velkých šelem v Krušných horách.

5. Historický vývoj Krušných hor

Protože přítomnost velkých šelem v jakémkoli regionu souvisí s přítomností přírodních nebo přírodě blízkých biotopů, popisuje předkládaná práce vývoj lesů v krušnohorské oblasti.

Postglaciální vývoj krušnohorských lesů

S ohledem na přítomnost rašelinišť, která se nachází se v okolí Hory Svatého Šebestiána, jsou k dispozici výsledky pylové analýzy a lze tedy poměrně přesně usuzovat na vývoj zastoupení dřevin v krušnohorských lesích již od konce poslední doby ledové. Po skončení glaciálu bylo Krušnohoří řídké zalesněno borovicí a břízou. V preboreální periodě (8000 – 6500 před n. l.) se zde vyskytovala převážně borovice, k níž byla přimíšena bříza a vrba. V dalším období (6500 – 5000 před n. l.) se začala následkem teplejšího klimatu objevovat vedle nadále převládající borovice a hojně zastoupené břízy též líska, jež tu rostla až do výšky 1000 – 1200 m n. m. Ve starším i mladším atlantiku (5500 – 2500 před n. l.), charakterizovaném teplým a vlhkým podnebím, počalo ubývat borovice a šířily se smíšené doubravy a smrkové lesy, do nichž začal pronikat i buk. V subboreálu (2500 – 500 před n. l.) bukojedlové lesy v krušnohorské oblasti postupně zatlačovaly dříve převládající smrčiny i smíšené doubravy, které nadále ustupovaly též ve starším subatlantiku, zasahujícím až do historické doby (500 před n. l. – 1300 n. l.) (Nožička, 1962).

Člověk do krušnohorské oblasti pronikl již v době ledové, ale teprve v archeologických nálezech mladší doby kamenné (5500 – 4200 př. n. l.) se zachovaly četnější doklady o zalidnění tohoto kraje. Zprvu vznikala sídliště především na nezalesněné nebo jen řídké zarostlé půdě, na které se v době laténské kultury (500 př. n. l. – přelom letopočtu) tehdejší obyvatelé živili zemědělstvím i chovem dobytka. V předhistorickém období se však vzhledem k poměrně řídkému zalidnění ještě významněji neprojevil vliv člověka na les (Nožička, 1962).

Od počátku historické doby do husitských válek

Nejstarší dochované názvy pro Krušné hory – „Fergunna“ (= lesnaté pohoří) a „Miriquidui“ (= černý les) naznačují jejich lesnatost. Podle Kosmovy kroniky se pohraniční hvozdy prostíraly až ke Chlumci u Chabařovic (Nožička, 1962). Jinde sahaly

zřejmě až na úpatí hor. Teprve při slovanské a německé kolonizaci začali noví osídlenci kloubit tyto lesy, nejprve v údolích vodních toků a podél obchodních cest. Již v 10. století je zmiňován Děčín, k roku 1040 Most a kolem roku 1057 Trnovany u Teplíc. Od druhé poloviny 12. století se ujal kolonizace Mostecká rod Hrabšiců. Chomutovsko ve stejné době začali osídlovat Načeratici, páni z Herštejna, rod Načepluků a Jiří z Milevska. Šlechtici, kláštery i další vlastníci této oblasti se snažili kolonizovat získanou lesní půdu a zakládali na ní zejména ve 13. a 14. století nové osady, do kterých přiváděli většinou německé osídlence. Od poloviny 13. století byla v Podkrušnohoří zakládána města (Duchcov, Chomutov, Most, Teplice, Děčín, Bílina) jako privilegovaná střediska řemesel, živností i obchodu. Od roku 1352 se uvádí coby horní město též Přísečnice.

Kolem roku 1240 byla objevena u Krupky cínová ruda, jež dala vzniknout hornické osadě a pozdějšímu hornímu městu. Roku 1340 byly otevřeny bohaté stříbrné doly v okolí Přísečnice, kde král Jan Lucemburský dal záhy poté zřídit i mincovnu (Nožička, 1962). Na Přísečnicku byla tehdy těžena také ruda železná. V Hoře Sváté Kateřiny se dolovalo ve 14. století stříbro a měď, koncem 14. století bylo započato s dobýváním cínové rudy u Cínovce. Hutní pece, v nichž se tavila ruda, spotřebovaly ke svému provozu množství dřeva a dřevěného uhlí, jež bylo dodáváno z okolních královských lesů. A tak se vedle vlastního kolonizačního mycení stala významným důvodem k využívání krušnohorských lesů také spotřeba dřeva pro doly.

Strategický význam krušnohorských lesů však vedl k jejich ochraně tak, aby tato přirozená hradba Čech byla zachována v zájmu obrany země. Potřeba ochrany lesů byla pocíťována již na počátku vlády Karla IV., jak to dosvědčuje návrh Karlova zákoníku „Maiestas Carolina“, připravovaného kolem roku 1348. Krom navrhovaných pokut za mycení dřeva se v něm přikazovalo, aby byly pohraniční hvozdy chráněny s obzvláštní bedlivostí, neboť „užitečně, podivuhodně a svým značným rozsahem šťastně až do horských výšin vytvářely trvalou a slavnou obranu království“ (Nožička, 1962). I když se zmíněný návrh nebyl jako zákon schválen, přece jen dobře vystihuje, jak byl v době Karlově posuzován strategický význam pohraničních (tedy i krušnohorských) lesů. Tato okolnost tehdy přispěla k jejich záchraně před hrozící zkázou, kterou kromě využití místního rudného bohatství přinášelo kolonizační úsilí, spojené s výstavbou měst i obcí.

Ačkoli za doby Karlovy měly Čechy hojné obchodní styky s Norimberkem, kde se již roku 1368 používalo síje k umělé obnově lesů, u nás z té doby o lesních kulturách žádné doklady nemáme, stejně jako o tehdejších lesním hospodaření.

Pouze dochované předhusitské místní názvy naznačují, že v krušnohorských lesích rostly nejen smrky, ale také jedle (Vysoká Jedle, Hohentanne u Mostu), buky (Český Bukov u Teplic a Bukovina u Děčína), břízy (Březanec u Červeného Hrádku a Březno u Chomutova), lípy (Krásná Lípa u Chomutova), borovice (Borek – Jirkov) a habry (Habří u Chabařovic a Habrovany u Teplic) (Nožička, 1962).

Správa lesů v době župního zřízení příslušela královským lovčím, ustanoveným pro jednotlivé správní oblasti zvané župy (Nožička, 1962). Krušné hory zasahovaly do župy žatecké, bílinské a litoměřické, v nichž staré královské a rodové hrady a tvrze poskytovaly svému okolí ochranu. Z oblasti krušnohorské se nám dochovala nejstarší zpráva o lovčím Morkovi pro Bílinsko z roku 1169. Instituce místních lovčích se rozšířila zvláště od 12. století, kdy jim byli přiděleni též hajní, obstarávající místní ochrannou službu. Zachovala se také zmínka o krušnohorské myslivosti z roku 1346, kdy Vaněk, Jašek a Beneš z Vartemberka dostali od panovníka oprávnění lovit se psy v královských lesích po levém břehu Labe od Žlebů až ke královskému hradu zvanému Königsstein, dnes již skalní pevnosti, která se i nadále majestátně tyčí na jedné ze stolových hor Saského Švýcarska ve výšce 361 m n. m.

Od husitských válek do války třicetileté

Husitské války (1419–1439) přerušily další osídlování, hospodářskou výstavbu a dolování v Krušných horách. Teprve ve druhé polovině 15. století došlo k opětovnému oživení dřívějšího hornického ruchu v cínových dolech v Krupce a Cínovci (Nožička, 1962).

V první polovině 16. století byly založeny železné hamry u Jirkova a Brandova na Červenohrádecku, v Bynově a v Ostrově na Děčínsku. V druhé polovině 16. století se objevují železárny v Kalku, náležejícímu rovněž k Červenému Hrádku, a na Přísečnicku v Sorgenthalu. V téže době doznaly rozkvětu i stříbrné doly v Přísečnici, Hrobech, Roztokách u Děčína, Mikulově, ve Výsluní a v Hoře Svatého Šebestiána, kde se zároveň dobývala stejně jako v Hoře Svaté Kateřiny také měď. Kromě těchto rudných dolů bylo navíc u Jirkova, Chomutova a v Černicích u Jezeří započato s těžbou a výrobou kamence.

Následkem rozvoje hornictví rychle začalo stoupat zalidnění a výstavba v hornických městech a okolních obcích a s ním i spotřeba stavebního, užitkového a

palivového dřeva a dřevěného uhlí. Zvýšený počet obyvatelstva dal podnět k rozsáhlejšímu chovu dobytka, odkázaného převážně na lesní pastvu.

K rozvoji stavebnictví bylo krom dřeva potřeba značné množství cihel, k jejichž výrobě spotřebovaly cihelny mnoho palivového dříví – stejně jako měšťanské i panské pivovary a sladovny (dřevo bylo rovněž využíváno na výrobu podpůrných chmelových tyčí). Mimo značnou spotřebu dřeva byl rozsah lesní půdy nadále zmenšován další kolonizací. K velké domácí spotřebě přistupovala ještě značná poptávka po dřevu ze strany saské (zejména pro stříbrné doly a hutě v Annaberku a Freibergu). Aby báňské a hutní podniky měly zajištěn dostatek dřeva a dřevěného uhlí ke svému provozu, byly pro jejich potřebu rezervovány značné výměry lesů.

Požáry, které zachvátily Most (1456), Bílinu (1508 a 1568), Chabařovice (1572) a Chomutov (1525 a 1598), měly za následek mimořádně rozsáhlé těžby stavebního dříví.

S rozvojem kolonizace a hornictví související a stále stoupající spotřeba dřeva a nehospodárné kácení v krušnohorských lesích u tehdejších lesních hospodářů vyvolaly oprávněné obavy z hrozícího nedostatku dřeva. Proto již ve čtyřicátých letech 16. století na Jáchymovsku došlo k poznání, že je nutno pro doly rezervované lesy chránit:

Ve druhé polovině 16. století bylo mnoho krušnohorských lesů „vymejeno“ (Nožička, 1962) a spotřeba dřeva stále vzrůstala. Proto roku 1550 Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic požádal císaře o udělení privilegia k hledání náhradního paliva – minerálního uhlí. Kamenné uhlí mělo odstranit již tehdy v žateckém a litoměřickém kraji vznikající nedostatek dřeva. Třebaže tehdy Lobkovic žádané privilegium 8. června 1550 dostal, nemáme zprávy, zda jej skutečně použil. Podobné privilegium roku 1613 obdržel mostecký měšťan J. Weidlich, oprávněný po 15 let na pozemcích města Mostu i sousedního oseckého kláštera dobývat uhlí.

Vzrůstající zájem o dřevo měl pochopitelně odraz též v hodnocení lesů a přispěl k tomu, že i jejich vlastnictví nabylo na významu. A tak u lesů, zprvu ceněných především z hlediska provozované myslivosti, dochází v 16. století k uplatnění produkce dřeva, nejprve v odlesněných krajinách a místech jeho nadměrné spotřeby. Díky tomu se v 16. století projevuje zájem o vlastnictví lesů u našich královských měst, jež se snažila koupí lesů zabezpečit si potřebné dřevo. Proto si Most r. 1595 koupil statek Kopisty či Chomutov r. 1606 Krásnou Lípu.

Krušné hory ve 20. století

Další důležitá kapitola historie Krušných hor se počíná v minulém století, kdy místní smrkové porosty začaly od čtyřicátých let odumírat. Původcem znečištění byl označen oxid siřičitý. Vládním nařízením byly Krušné hory v roce 1958 zařazeny mezi oblasti, které potřebují zvláštní péči a především ochranu. Když však byly do provozu uvedeny další hnědouhelné elektrárny, situace se jen zhoršila. Poškozeno bylo čím dál víc stromů, les se dále kácel a tím se jeho jednotlivé bloky otvíraly novému vlivu emisí. Koncem prosince roku 1978 způsobil pokles teploty spolu se zvýšenou koncentrací oxidu siřičitého katastrofu. Les v pásmu mezi Klínovcem a Sněžníkem s rozlohou 12 100 ha odumřel. V roce 1990 dosáhla plocha umírajícího či vykáčeného lesa 25 000 ha. Celkově bylo od roku 1958 odtěženo 74 000 ha porostu, což je přibližně rozloha 15 přehradních nádrží Lipno (Horáček, 2000).

Od poloviny osmdesátých let 20. století emise klesají. Zaslужují se o to zejména elektrárny v Tušimicích a v Pruněřově, které se nacházejí mezi Chomutovem a Kadaní. Roku 1986 dosahovaly emise oxidu siřičitého z těchto dvou elektráren celkem 539 000 tun SO₂. V roce 1998 se snížily na 57 000 tun, což je o 90 % méně (Horáček, 2000).

Nejdůležitějšími emisními plyny jsou oxid siřičitý a oxidy dusíku. Hlavním zdrojem u oxidu siřičitého je spalování hnědého uhlí, oxidy dusíku vznikají při vysokoteplotním spalování v automobilových motorech či fluidních kotlích. Tyto emise poté v atmosféře nebo na povrchu vegetace oxidují za vzniku příslušných kyselin, sírové nebo dusičité. Kyselá srážková voda vede k okyselení půd i povrchové vody, což má negativní vliv na celý lesní ekosystém. Kyselost může být ještě před vstupem do půdy neutralizovaná popílkem, kterého však ubývá (Krejčí, 1998).

Zima na přelomu let 1995/1996 přinesla Krušným horám novou katastrofu, při které bylo poškozeno několik tisíc hektarů smrkového lesa (Krejčí, 1998). Mladé jehličí bylo poškozeno kyselou námrazou, která narušila voskovou vrstvu na povrchu jehlic, z nichž se následně vyluhovaly důležité prvky (zejména vápník, draslík a hořčík). V těsné blízkosti oxidu siřičitého navíc dochází k ničení chlorofylu a usychání jehličí (Krejčí, 1998).

Omezením emisí z elektráren se sice ovzduší na Krušnohorsku zlepšilo, paradoxně však harmonogram jednotlivých zlepšení přispěl k jednomu z největších

poškozením smrků v Krušných horách: bylo poškozeno několik tisíc hektarů smrkového lesa vlivem kyselého deště. Odsířením elektráren již nehrozí další vliv emisí, minulé zatížení kyselým deštěm však může mít vliv ještě desítky let (Krejčí, 1998). V současné době se stav životního prostředí v Krušných horách velmi zlepšil a místní lesy se začínají zotavovat. Je velmi pravděpodobné, že se i Krušné hory zařadí na seznam světového seznamu kulturního dědictví UNESCO (Krejčí, 1998).

6. Výskyt a rozšíření šelem

V současnosti, tj. v letech 1990–2012, se na území České republiky trvale nebo přechodně vyskytuje 15 druhů šelem ze čtyř čeledí:

- kunovité (Mustelidae) – 9 druhů:

hranostaj (*Mustela erminea*), kolčava (*Mustela nivalis*), tchoř tmavý (*Mustela putorius*), tchoř stepní (*Mustela eversmannii*), norek americký (*Neovison vison*), kuna lesní (*Martes martes*), kuna skalní (*Martes foina*), jezevec lesní (*Meles meles*), vydra říční (*Lutra lutra*)

- psovitité (Canidae) – 3 druhy:

vlk obecný (*Canis lupus*), liška obecná (*Vulpes vulpes*), šakal obecný (*Canis aureus*)

- kočkovité (Felidae) – 2 druhy:

kočka divoká (*Felis silvestris*), rys ostrovid (*Lynx lynx*)

- medvědovité (Ursidae) – 1 druh:

medvěd hnědý (*Ursus arctos*)

V Krušných horách se z tohoto výčtu vyskytuje 12 druhů. Vlk, rys ostrovid a medvěd hnědý se v oblasti Krušnohoří aktuálně nevyskytují. Kočka divoká byla ještě v nedávných dobách v Krušných horách spatřena (Kokeš, 1974), není však vyloučeno, že se jednalo o zaběhnutí z německého Harzu, kde se i nadále omezená populace vyskytuje.

Následující část práce se podrobně věnuje třem velkým šelmám, medvědu hnědému, rysu ostrovidovi a vlku obecnému. Všechny tři druhy jsou dnes v ČR kriticky ohrožené (Anděra, 1996). Sice se trvale vyskytují na sousedním Slovensku (Hanzal, 1996), u nás jsou však na pokraji vyhubení.

Nejhorší postavení v trvalém měřítku patří bezpochyby medvědu hnědému. Pokusy o reintrodukci tohoto druhu jsou velmi složité a zdlouhavé a nejspíš právě proto byly všechny pokusy o navrácení medvědů předem zastaveny a ke zkušebnímu vypouštění

u nás nikdy nedošlo. Výskyt medvěda hnědého je proto náhodný a krátkodobý (Škaloud, 2009). Od roku 1970 k nám začal medvěd hnědý migrovat ze Slovenska (Anděra, 2000). Na území České republiky se ročně zdržuje nejvíce 5–10 medvědů, převážně ve vegetačním období. Na zimu se opět vrací na Slovensko. Je doložena pouze jedna zpráva o přezimování na našem území (Anděra, 1996).

V Krušných horách medvěd hnědý nepřežil první polovinu 18. století a to i přesto, že v období 1644–1646 se v oblasti Kovářské vyskytovalo přes 60 medvědů. Poslední doložený odstřel na území Krušnohorska se datuje do roku 1758. Nesmíme však zapomínat na saskou stranu Krušných hor, kde jsou v záznamech saských kurfiřtů uvedeny počty osobně zastřelených medvědů. Například u Jana Jiřího I. a Jana Jiřího II. (1585–1656, 1613–1680) se uvádí neskutečně vysoký počet 497 osobně složených medvědů na území mezi Horní Blatnou, Božím Darem a Jáchymovem. Informace ze Saska pro nás nejsou zanedbatelné vzhledem k migrační trase medvěda, která může být dlouhá desítky i stovky kilometrů.

U rysa ostrovida je situace lepší. Původně byl tento druh na území ČR také vyhuben, avšak důsledkem úspěšných reintrodukcí se jeho populace opět rozrůstá (Anděra, 1996). V roce 1946 se rys ostrovid objevil v Beskydech. Za necelých 17 let (do roku 1963) však z tohoto území opět vymizel. Další šíření rysa spadá do roku 1977, kdy se v důsledku migrací ze sousedního Slovenska populace rysa opět rozrůstá, a to nejen v Beskydech, ale také v Jeseníkách. Na území Beskyd se rys ostrovid udržel až do současnosti, v Jeseníkách jeho stav kolísal až po opětovné vymizení. Mezi velmi úspěšnou reintrodukcí patří vypuštění populace 18 jedinců v oblasti Šumavy (Anděra, 1996). O zdařilé akci hovoříme nejen z důvodu regionálního rozšíření a vytvoření stálé populace rysů v této oblasti, ale také v souvislosti dalšího rozšíření do Českého lesa a Novohradských hor, později až do Brdského pohoří. Vypouštění rysů proběhlo i v Saském Švýcarsku a ovlivnilo šíření do Labských pískovců v roce 1990 (Červený, 2006). Na území České republiky se ještě v roce 1998 vyskytovalo 120–150 rysů, nejvíce v oblasti jižních a západních Čech (Šumava, Český les a Novohradské hory), kde se stavy rysů odhadovaly na 80–120 jedinců. Menší izolované populace žily v Beskydech (10–15 kusů), Labských pískovcích (5–7 kusů), Jeseníkách (4–6 kusů) a Brdech (2–3 kusy). Od roku 2000 bohužel stavy populací rysa klesají. Od skupiny vyskytující se v oblasti jižních a západních Čech je zcela izolovaná beskydská a jesenická populace, avšak v důsledku napojení na Slovensko se hluboký propad početnosti neočekává. Populace v této oblasti jsou však nestabilní a jedná se spíše o

nárazový výskyt. V oblasti Jeseníků a Labských pískovců mezi lety 2000–2005 populace rysa vyhynuly. Periodické výkyvy početnosti se doposud úspěšně vyhýbají naší jihozápadočeské populaci. V letech 2005–2009 byla její velikost odhadována na 70–100 jedinců.

Vlk obecný se původně vyskytoval na celém území ČR. Ještě koncem 15. století se početní stavy vlků udržovaly na vysoké úrovni. Vzestup této šelmy byl naposledy zaznamenán v první polovině 17. století, období třicetileté války, kdy byla pro vlky bohatá nabídka potravy v podobě mrtvých koní a lidí. V 18. století se objevuje jen velmi ojediněle. Osudným se mu staly tereziánské lesní řády (1754–1756), které v krátké době změnily charakter našich lesů (Kokeš, 1970). Jako poslední skutečně český vlk bývá uváděn jedinec ulovený roku 1874 v šumavském revíru Lipka na Vimperku (Kokeš, 1971). V současné době se v České republice vlci nevyskytují.

Vlci obývali Krušné hory odedávna. Již od středověku se lidé snažili tohoto predátora velkých i menších obratlovců zbavit. První historický záznam, který je o zástřelu vlka v Krušných horách znám, spadá do 15. století, kdy bylo roku 1436 zastřeleno poblíž Aše 13 vlků (Anonymus, 1436). Důvěryhodnější záznamy pocházejí až ze 17. století, kdy se zde vlci přemnožili. Situace byla kritická například v Přísečnici, kde se proti této psovitě šelmě zavedla první opatření (Ministr, 1954). I na saské straně Krušných hor byl v té době vlk hojně rozšířený. Znatelný pokles početnosti vlčí populace je viditelný až ke konci 17. století. V 18. století vlci postupně ustupují na západ nebo na saskou stranu Krušných hor, kde pro ně byly příznivější životní podmínky. Od druhé poloviny 18. století se vlci v Krušnohoří objevují jen velmi ojediněle. Roku 1803 je na Ašském panství uloven ve Smrčinách poslední vlk české strany krušnohorských lesů (Ministr, 1966).

Situace na saské straně Krušných hor se vyvíjela zcela odlišně. Na začátku 80. let 20. století do Saska putují vlci ze západního Polska. Již na počátku 21. století se saské vlčí smečky etablují (Schellenberg, 2007). V současné době se v Německu vyskytuje 60 vlků. Většina z nich pobývá v oblasti braniborských a saských Lužic (Butzeck, 1988).

MEDVĚD HNĚDÝ

Ursus arctos Linnaeus, 1758

Čeleď: medvědovití (*Ursidae*)

Biologie

Medvěd hnědý (obr. č. 4 a 5) patří mezi největší evropské šelmy. Samci dosahují průměrné hmotnosti 170–190 kg a samice 140–160 kg, někteří jedinci však mohou vážit i 300 kg. Tato šelma se živí převážně rostlinnou potravou, zbývající část živočišné potravy zahrnuje hlavně larvy různých brouků, mravence a další hmyz. Složení potravy se během roku mění, medvěd velmi flexibilně reaguje na dostupnost potravních zdrojů. Zatímco na jaře se živí především čerstvou trávou a pupeny rostlin, na podzim dává přednost lesním plodům. Zvláště v oblibě má také med, který vybírá jak divokým včelám, tak z včelích úlů. Medvěd v lese plní důležitou sanitární funkci – pojídá zdechliny uhynulých zvířat a zabraňuje tak šíření různých nákaz. I přesto, že medvěd dokáže jedinou ranou do hlavy nebo přes hřbet zabít spárkatou zvěř, tímto způsobem loví jen ojediněle. Nejdůležitější je pro medvěda dostupnost potravy na podzim, kdy medvěd potřebuje nabrat tukové zásoby na zimní spánek (Červený, 2006).

Dospělí jedinci bez mláďat žijí samotářsky. Ve skupině setrvávají pouze medvědice s mláďaty, nebo sourozenci, kteří se osamostatnili od matky. Výjimečně může mladý medvěd následovat starého medvěda a vytvářet s ním nestabilní dvojici. Velikost obytného okrsku činí průměrně 1400 ha a celoroční potravní areál zhruba 2200 ha (Anděra, 1996).

Zimní spánek neboli hibernace je u medvěda označován za nepravý. Tělesná teplota se sníží pouze minimálně, ale tep může klesnout až o 75 %. U medvědů dochází k recyklaci produktů metabolismu, což znamená, že po dobu zimního spánku nevyklučují trus ani moč. Na konci tlustého střeva se jim vytváří zátka ze suchého trusu, který odchází z těla ven až na jaře druhého roku. Délka zimního spánku se pohybuje v rozpětí mezi 75–120 dny (Hanzal, 1996).

Medvěd hnědý patří mezi teritoriální samotářská zvířata. Značí si všechna území, která splňují jeho podmínky pro život a brání je před jinými medvědy. Při značení svého teritoria medvědi preferují převážně jehličnaté stromy, ze kterých seškrábou kůru, anebo se do dřeva zakusují (Červený, 1996).

Páření u medvěda probíhá od konce května do konce července, velmi výjimečně i později. Námluvy bývají složité a zdlouhavé, dokud se medvědice neosmělí. Pokud se o medvědici uchází více samců, může dojít i k souboji. Porod medvěd'at probíhá vždy ve stejnou dobu a to od prosince do února v době zimního spánku. Zvláštností v rozmnožování je takzvaná „utajená březost“, kdy se vývoj zárodku po oplodnění zastaví a pokračuje až na podzim. Právě proto se všechna mláďata rodí ve stejném období (Škaloud, 2009).

Celkové rozšíření a aktuální stav populace

Medvěd hnědý se jako holarktický druh vyskytuje na rozsáhlé ploše Eurasie od západní Evropy po Dálný Východ a Japonsko. Obývá také značnou část Severní Ameriky od Aljašky až po severní Mexiko (Škaloud, 2009). V současnosti je však jeho areál výskytu v mnoha oblastech velmi nepravidelný a mozaikovitý. Medvěd hnědý obývá především rozsáhlé lesní celky Ruska, Pobaltí a Fennoskandie a dále se izolovaně vyskytuje v některých horských oblastech, např. v Karpatech, dinárských pohořích, východních Alpách, balkánských pohořích, Apeninách či Pyrenejích. Na většině území západní, jihozápadní i střední Evropy byl medvěd hnědý vyhuben, taktéž je tomu i na Britských ostrovech (Anděra & Hanzal, 1996). Podle odhadů žilo na přelomu tisíciletí na severu Evropy (bez Ruska), v Karpatech (8 000 jedinců), ve Skandinávii (1000 jedinců) a na Balkáně (3000 jedinců) okolo 12 000 jedinců (Anděra & Hošek, 2000). Medvědi, kteří se vyskytují na Slovensku, zahrnují dvě izolované populace. Východoslovenská populace bývá přiřazována k té karpatské. Do druhé nepropojené populace, nazývané tatranská, patří středoslovenští medvědi, kteří zatím nevytvářejí samostatný poddruh v důsledku příliš krátké izolace. Do tatranské populace patří 85 % všech medvědů na Slovensku žijících (Anděra, 1996).

Největší souvislá evropská populace se nachází v oblasti mezi Uralem a západním pobřežím Finska, a čítá na 37 000 jedinců. Odhady pro celou Evropu pak činí 50 000 medvědů (Škaloud, 2009).

Rozšíření a stav populace v ČR

Regionální výskyt medvěda v České republice v současnosti velmi úzce souvisí s populacemi, které žijí na Slovensku a v Polsku (viz obr. 1). Na území ČR byly jeho

původní populace beze zbytku vyhubeny (Anděra, 1996). Původní výskyt medvěda hnědého zahrnoval nepochybně celé území České republiky (obr. 2), přesto se zachovalo málo historických dokladů o tom, že zde medvěd hnědý žil. Díky archivním materiálům, dobovému tisku a záznamům z archeologických výzkumů byl zpracován výskyt medvěda od raného středověku do 19. století a ukázalo se, že se vyskytoval na zhruba 110 lokalitách (Hošek, 1996).

V průběhu 17.–19. století se stal medvěd hnědý na některých místech kriticky ohroženým druhem, nakonec byl v některých oblastech zcela vyhuben. Nejdéle se vyskytoval na Šumavě, poslední jedinec zde byl uloven v roce 1856 (Ministr, 1966). Nepotvrzené zprávy hovoří i o pozdějším výskytu v letech 1864–1898 (Ministr, 1966). Interpretace pozdějších výskytů je však komplikovaná: lze uvažovat, tak jak to činí někteří autoři (Anděra et al, 1996), že se nejspíše jednalo o jedince, kteří unikli ze zajetí potulným medvědářům. Příkladem takové interpretace je medvěd, který byl střelen v roce 1805 v severozápadních Čechách u Oseka (Ministr, 1970), jistě je pak doložen tento původ pozorování medvěda v roce 1913 u Sušice. Sledování z nedávné doby (Anděra, 1996) ale doložilo schopnost dálkové migrace u medvědů, a není důvod se domnívat, že tato migrace dříve neexistovala, naopak tento pohled umožňuje interpretaci řady ve své podstatě záhadných výskytů.

O něco déle obývali medvědi oblast Moravy a Slezska. S největší pravděpodobností se v těchto oblastech udrželi delší dobu díky doplňování populací ze Slovenska a pravidelným medvědími potulkám. V Beskydech je doloženo ještě po roce 1850 nejméně sedm odstřelů medvěda (Hošek, 1996), zatímco na území Jeseníků vymizeli medvědi již před koncem 18. století (Hůrka, 1981). Některé archivní záznamy uvádějí medvěda na území Moravy, který byl uloven na bývalém velkostatku Hukvaldy v roce 1893, tento záznam je však nepodložený. O migrujícím medvědovi se hovoří ještě v roce 1908, kde byl spatřen v okolí Ostravice (Pavelka et al., 2001). Od té doby nebyl medvěd na území ČR spatřen téměř půl století. Jeho opětovné šíření začalo po 2. světové válce, kdy byl zaznamenán výskyt v lokalitě Razula roku 1946 (Bartošová, 2002). V současnosti existuje řada záznamů o výskytu v Beskydech, Javorníkách, Vsetínských vrších a okolním území (Šimek, 1989).

Rychle rostoucí početnost medvědů na Slovensku dala vznik okrajové populaci medvěda hnědého u nás (Janík et al., 1986). V letech 1945–1969 byl výskyt v ČR zaznamenán pouze ve dvou mapovacích čtvercích. Oproti tomu v období mezi rokem

1970–1979 spadal výskyt již na 17 mapovacích čtverců. Rozloha území medvěda se i nadále rozšiřovala. V období 1990–1999 se plocha výskytu nezvětšovala, došlo však ke kvalitativním změnám. Ve čtyřech čtvercích se přehodnotil výskyt medvěda z dřívějšího občasného na nepravidelný. Poslední výsledky (2000–2003) ukázaly opětovné snížení počtu čtverců, na kterých se medvěd vyskytuje (25 čtverců). Střed této populace vychází z pohoří Západních Karpat, odkud medvědi bloudili směrem na západ a dostali se až do Jeseníků, Oderských vrchů, Českomoravské vrchoviny, podhůří Orlických hor nebo na Broumovskou vrchovinu. Není tomu příliš dávno, kdy byl medvěd spatřen dokonce i v průmyslové oblasti Ostravska (Janík, 1986).

Podle celkového přehledu současných lokalit výskytu medvěda hnědého se jedná o téměř 160 lokalit z 37 mapovacích čtverců. Naše populace je i nadále soustředěná do pohoří na severozápadním okraji Západních Karpat. Rozdílnost v počtu mapovacích čtverců je dána rozdílností sledovaných období (1990–1999, 1993–2006 a 2000–2003), ne však zvýšením počtu mapovacích čtverců. Pokud nebudeme brát v úvahu potulující se jedince, můžeme považovat rozdělení charakteru výskytu na pravidelný/trvalý a nepravidelný za diskutabilní. Můžeme připustit pouze šest mapovacích čtverců, kde se medvěd hnědý vyskytuje pravidelně. I v současnosti není zcela vyloučeno, že se setkáme ve volné přírodě s jedinci, kteří unikli ze zajetí. Je to však málo pravděpodobné.

Status druhu v ČR: přibližný počet jedinců naší populace medvěda hnědého se pohybuje v rozmezí mezi 2–5 jedinci.

Ochrana a stupeň ohrožení: v České republice je medvěd hnědý podle Vyhlášky MŽP ČR č. 395/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů zvláště chráněným druhem, tedy druhem kriticky ohroženým. Nejdříve bylo jeho hodnocení ovlivněno uspořádáním Československa. Jako druh ohrožený byl medvěd zařazen v seznamu ohrožených taxonů ČSSR, ale také v prvním Červeném seznamu obratlovců Československa. Poté byl zařazen do druhů kriticky ohrožených v Červené knize ČSSR. V současné době spadá medvěd hnědý v obou verzích Červeného seznamu ČR do kriticky ohrožených druhů. Z toho vychází také současné legislativní postavení medvěda v systému ochrany přírody. Podle zákona č. 449/2001 Sb. se stal medvěd od roku 2002 v myslivecké legislativě zvěří, která se nesmí lovit podle mezinárodních smluv. Česká republika je těmito smlouvami vázána.

Podle zvláštních právních předpisů se medvěd hnědý řadí mezi zvláště chráněné živočichy. Hájeným druhem se stal od roku 1947. Na úrovni legislativy Evropské unie je zapsán v přílohách II a IV Směrnice rady č. 92/43/EEC (Druhy v zájmu EU vyžadující zvláštní územní ochranu a Druhy v zájmu EU vyžadující přísnou ochranu). Nechybí ani v Bernské konvenci (Příloha II – přísně chráněný druh) ani v CITES. V Červeném seznamu IUCN je aktuálně hodnocen jako druh málo dotčený.

Ekologie: Medvědi vyhledávají vzdálenější oblasti hor pralesovitého typu, odkud se vydávají na dlouhé putování za potravou dokonce až k horským osadám. Při občasných potulkách a delších migracích se dostávají i do intravilánu obcí a měst. V našich Západních Karpatech nemá medvěd hnědý příliš velké nároky. Mezi hlavní podmínky jeho výskytu patří dobrá potravní nabídka, dostatečné množství úkrytů a především návaznost vhodného prostředí. U nadmořské výšky je tomu naopak. Medvědi vyhledávají oblasti s vyšší nadmořskou výškou. To nám také potvrzují hypsometrické analýzy údajů: celkové rozpětí výskytu medvěda zasahuje do nadmořské výšky mezi 230–1100 m n. m., průměrná hodnota nadmořské výšky výskytu činí 602 m n. m. Největší množství lokalit s výskytem se nachází v nadmořské výšce 400–480 m n. m. (viz obr. 3).

Historické rozšíření a současný stav populace v Krušných horách

O výskytu medvěda hnědého v regionu Krušnohoří existuje řada archivních záznamů. Tyto záznamy nebyly ovšem nikdy náležitě porovnány se situací v německém Krušnohoří (Erzgebirge). Proto jsem získané údaje chronologicky seřadila do synoptické tabule. Při popisu jednotlivých výskytů medvěda hnědého z tohoto tabelárního přehledu vycházím.

Historické záznamy jsem získala v archivech a muzeích na území České republiky a Německa (Muzeum Chomutov, Marienberg, Annaberg, Sachsen Anhalt).

<i>Období (počet jedinců)</i>	<i>Oblast - panství</i>	<i>Pramen</i>
1436 – hon a zástřel 5 medvědů	Aš	Ministr J., 1966, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. ce Františkovy Lázně I. – II.</i> , str. 90
1538 – pokousání medvědem	Kynšperk nad Ohří	Ministr J., 1966, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. ce Františkovy Lázně I. – II.</i> , str. 42, 43
1563 – zástřel medvěda	Horní Blatná	Bárta Z., 1985, <i>Medvědi v Krušných horách</i> , archiv Chomutov, str. 83–85

1574 – potrhání medvědem Martina Jügela	obec Pöhl	anonymní záznam
1591 – zranění ovčáka (migrující medvěď – Milíře)	Cheb	Ministr (Živa)
1610 – ublížení člověku, zástřel medvěď	Přísečnice	Ministr J., 1954, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. cel. Přísečnice I. – II.</i> , str. 106, 107
1610 – rozsápání pasáka dobytka	Hornohradské pans	Ministr J., 1954, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. cel. Přísečnice I. – II.</i> , str. 106, 107
1617 – zástřel medvěda v sebeobraně	Přísečnice	Ministr J., 1954, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. cel. Přísečnice I. – II.</i> , str. 105, 106, 107
1618 – napadení medvědicí	Přísečnice	Bárta Z., 1985, <i>Medvědi v Krušných horách</i> , archiv Chomutov, str. 83–85
1619 – nález mrtvého medviděte (přibližné staří jedince – 1 rok)	hranice - Vejprty	archivní záznamy muzea Marienberg, „Die Jägererei“ str. 25, 26
1620 – průchod medvědice s medviděť	Hinterhermsdorf	archivní záznamy muzea Annaberg, anonymní záznam saský lesník
15. 4. 1620 – viděn statný medvěd	Annaberg	archivní záznamy muzea Annaberg, „Die Jägererei 2006“ str. 29, 30
27. 5. 1620 – vystopování skupiny medvědů	Hinterhermsdorf	archivní záznamy muzea Annaberg, „Die Jägererei ab 1989 bis 2000“ str. 33, 45
22. 6. 1622 – přesun skupiny medvědů	Marienberg	archivní záznamy muzea Marienberg, „Die Jägererei ab 1990 bis 1999“ str. 29, 30
1623 – zástřel několika medvědů	Ostrov	Ministr J., 1964, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Karlovy Vary</i> , str. 43, 44
1624 – 18. 8. – zástřel saským kurfirterem	Wolkenstein	Bárta Z., 1985, <i>Medvědi v Krušných horách</i> , archiv Chomutov, str. 83–85
1626 – běh skupiny medvědů po městě	Přísečnice	Ministr J., 1954, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Přísečnice I. – II.</i> , str. 105, 106, 107
1626 – rozšíření medvědů v oblasti Vejprty	Vejprty	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Die historische Chronik“ str. 107, 108, 109 a 235
1626 – 1. 8. – pozorování medvědice s medviděť	Abertamy	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Die historische Chronik“ – str. 228, 229, 325
1626 – 26. 9. – pozorována medvědice mláděť	Vejprty	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Die historische Chronik“ – str. 238, 248, 333
1626 – 27. 9. – pozorování medvědice	Abertamy	anonymní záznam (lesník – Abertamy)
1626 – 1. 10. – pozorování statného medvěda (přesun)	Přísečnice – Vejprty Kovářská	archivní záznamy muzea Marienberg – „Die Jägererei“ str. 15, 23, 24
1635 – 25. 5. – nález medviděte v pasti rozsáhlé poranění tlapy (nutný zástřel)	Vejprty	Oblastní muzeum Sachsen – anonymní lesník, záznam v mysliveckých novinách „Die Jägererei“ z roku 1636, str. 54, 55
1636 – 23. 6. – odchyt medviděte	Karlovy Vary	Oblastní muzeum Sachsen – anonymní lesník, záznam v mysliveckých novinách „Die Jägererei“ z roku 1636, str. 52, 53
1646 – pozorování medvěda	Karlovy Vary	Ministr J., 1964, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Karlovy Vary.</i> , str. 43, 44
1646 – 28. 10. – zástřel medvěda	Horní Blatná	oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Sachsen – die Geschichte“ - anonymní záznam, str. 23
1641 – 1646 – v oblasti cca 60 medvědů	Blatná - Vejprty	Andreska J. a Andresková E., 1993, <i>Tisíc let myslivosti</i>
1648 – pozorování skupiny medvědů	Horní Blatná	archivní záznamy muzea Marienberg, „Die Jägererei“ str. 29
1648 – zástřel medvědice	Horní Blatná	archivní záznamy muzea Marienberg, „Die Jägererei“ str. 36, 37
1652 – pozorování skupiny medvědů (3 jedinci)	Horní Blatná	archivní záznamy muzea Annaberg, „Die Jägererei“ str. 30, 31
1652 – pozorování 3 medviděť	Vejprty	archivní záznamy muzea Annaberg, „Die Jägererei“ str. 35, 43

1653 – pozorování statného medvěda	Vejprty – na hranici	archivní záznamy muzea Marienberg, „Die Jägererei“ str. 59, 61
1653 – 2. 8. – pozorování medvědice s medvíďaty	Vejprty - hranice	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Die historische Chronik“ – str. 155, 156
1653- 25. 9. – zástřel 5 medvědů – vrclovčí	Vejprty - Kovářská	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Die historische Chronik“ – str. 25, 26, 33
1653 – 26. 9. – pozorování medvědů s medvíďaty	Kovářská	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Die historische Chronik“ – str. 256, 335, 435
1654 – 26. 6. – zástřel medvěda	Marienberg	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Die historische Chronik“ – str. 238, 248, 333
1654 – 31. 10. – zástřel medvědice (2 medvíďata)	Přísečnice (Kovářská)	Bárta Z., 1985, <i>Medvědi v Krušných horách</i> , archiv Chomutov, str. 83–85
1655 – 23. 8. – osvobození medvědice z pasti	Vejprty	Bárta Z., 1985, <i>Medvědi v Krušných horách</i> , archiv Chomutov, str. 83–85
1655 – 25. 8. – pozorování medvěda	Vejprty	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Die historische Chronik“, str. 228, 235, 333
1655 – 27. 8. – pozorování medvíďat	Marienberg	archivní záznamy muzea Marienberg – „Die Jägererei“ – str. 33, 78, 83
1655 – 28. 9. – pozorování skupiny medvědů	Annaberg	archivní záznamy muzea Annaberg, anonymní záznam – saský lesník
1657 – 15. 5. – zástřel 2 medvědů	Přísečnice	archivní záznamy muzea Marienberg – „Die Jägererei“ – str. 15, 25, 27
1657 – 27. 5. – pozorování skupiny medvědů	Přísečnice	Oblastní muzeum Chomutov, 1985, <i>Medvědi v Krušných horách</i> , archiv Chomutov, str. 77, 83, 86
1657 – 13. 6. – zástřel medvědice	Vejprty	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Die historische Chronik“
1657- medvěd viděn poblíž města	Přísečnice	archivní záznamy muzea Marienberg – „Die Jägererei“ – str. 17, 23, 24
1657 – 23. 7. – pozorování medvědice medvíďaty	Přísečnice	Oblastní muzeum Chomutov, 1985, <i>Medvědi v Krušných horách</i> , archiv Chomutov, str. 78, 79, 81
1658 – 22. 5. – pozorování skupiny medvědů	Vejprty	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Die historische Chronik“
1660 – 6. 6. – zástřel medvěda vozkou	Vejprty	Ministr J., 1954, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Přísečnice I. – II.</i> , str. 104, 105
1662 – 26. 6. – odchyt dvou medvíďat	Přísečnice	Oblastní muzeum Chomutov, 1985, <i>Medvědi v Krušných horách</i> , archiv Chomutov, str. 84, 85, 86
1663 – 2. 6. – pozorování skupiny medvědů	Přísečnice	Oblastní muzeum Chomutov, 1985, <i>Medvědi v Krušných horách</i> , str. 84, 86
1664 – pozorování medvědů - zástřel	Horní Blatná	Oblastní muzeum Chomutov, 1985, <i>Medvědi v Krušných horách</i> , str. 86, 87
1665 – 8. 7. – pozorování medvědice s medvíďaty	Vejprty	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt, „Die Jägererei 1675“ str. 85, 86
1666 – prokousán plot, zadávení bobří	Toužim	Ministr J., 1966, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Toužim</i> , str. 58, 59
1666 – 23. 6. – pozorování dvou medvíďat	Vejprty	Muzeum Annaberg – Myslivecké noviny – str. 33, 34
1666 – 29. 6. – pozorování skupiny medvědů	Abertamy	anonymní záznam – muzeum Annaberg
1667 – 23. 5. – běh skupiny medvědů	Vejprty	Muzeum Annaberg. Myslivecké noviny – str. 33,34
1666 – 28. 6. – pozorování medvědů	Přísečnice	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt: „Die historische Chronik“ – str. 168, 172
1666 – 23. 7. – pozorování medvíďat s medvědicí	Horní Blatná	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt: „Die historische Chronik“ – str. 133, 135, 139
1666 – odchyt 2 medvíďat	Přísečnice	anonymní záznam
1667 – zástřel medvěda	Přísečnice	Ministr J., 1954, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Přísečnice I. – II.</i> , str. 106, 107

1668 – 21. 2. – odchyt 2 medvědů	Přísečnice	Ministr J., 1954, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Přísečnice I. – II.</i> , str. 106, 107
1669 – 12. 3. – odchyt medvěda	Přísečnice	archivní záznamy muzea Annaberg, anonymní záznam – saský lesník
1675 – štvaniče na medvědy	Cheb	Ministr J., 1966, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Františkovy Lázně I. – II.</i> , str. 42, 43
1675 – pozorování medvěda	Cheb	Ministr J., 1966, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Františkovy Lázně I. – II.</i> , str. 42, 43
1679 – štvaniče na medvědy – nádvoří zámku	Ostrov	Ministr J., 1964, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Karlovy Vary.</i> , str. 43, 44
1695 – 20. 8. – pozorování medvěda v poli	Ostrov (Merklín)	Ministr J., 1964, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Karlovy Vary.</i> , str. 43, 44
1702 – zástřel 1 medvěda	Ostrov	Ministr J., 1964, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Karlovy Vary.</i> , str. 43, 44
1704 – hubení dobytka, následné zabití chlapce	Aš	Ministr J., 1966, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Františkovy Lázně I. – II.</i> , str. 90
1705 – viděna medvědice s 2 medvěďaty	Aš	Ministr J., 1966, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Františkovy Lázně I. – II.</i> , str. 90
1706 – zástřel chlumeckým myslivcem	Toužim	Ministr J., 1966, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Teplá I. – II.</i> , str. 81
1736 – zástřel 2 medvědů	Teplá	Ministr J., 1963, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Teplá I. – II.</i> , str. 81
1736 – viděno několik medvědů chlumeckým myslivcem	Teplá	Ministr J., 1963, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Teplá I. – II.</i> , str. 81
1737 – zástřel 3 medvědů	Ostrov	Ministr J., 1964, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Karlovy Vary.</i> , str. 43, 44
1749 – předchozí stopování a ulovení kurfiřtem	revír – Stein u Hartensteinu	Zdeněk Bárta., 1985, <i>Medvědi v Krušných horách</i> , archiv Chomutov, str. 83–85
1756 – 1763 (sedmiletá válka) – pozorování posledního medvěda	Aš (Horní Paseky)	Ministr J., 1966, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Františkovy Lázně I. – II.</i> , str. 90
1758 – poslední sledovaný medvěd na panství	Děčín	anonymní záznam
1760 – poslední medvěd saské strany Krušných hor	obec Lautern	anonymní záznam

Výčet důležitých historických údajů z tabulky

1. Z roku 1436 pochází první datovaný údaj o lovu medvěda na území Krušných hor. U obcí Hranice a Bad Elsner byl pořádán velký hon, jehož úlovkem bylo mimo jiné pět jedinců medvěda.
2. Roku 1563 Hejtman Aulitzka nahlásil stopování medvěda v okolí Celné u Křimova a zástřel u Horní Blatné.
3. Případ uhlíře Martina Jügela ze saské obce Pöhl, který byl v roce 1574 zle potrhán medvědem (uhlíři trávili mnoho času v odlehlých lesích, a kontakt s medvědem jim tak hrozil zcela bezprostředně).

4. Roku 1610 lesník Barthel Tropp z Kovářské poranil medvěda, ten ho napadl a zranil tak, že „sotva vyvázl životem“.
5. Z roku 1610 je dokumentováno rozsápání pasáka dobytka medvědem na Hornohradském panství. Pasáci se, podobně jako uhlíři, dostávali do přímého kontaktu s medvědy při ostraze stád.
6. Poblíž Loučné roku 1618 napadla medvědice myslivce, který se ji snažil spolu s jejími medvíďaty vyhnat z dutého stromu.
7. V roce 1619 byl zaznamenán nález mrtvého medvíďete v oblasti Vejprt.
8. Roku 1620 byl hlášen výskyt medvědice s medvíďaty u saského Hinterhermsdorfu.
9. 15. dubna 1620 byl viděn statný medvěd v oblasti Annabergu. Lesník uvádí přibližnou velikost medvěda kolem 170 kg.
10. Roku 1626 proběhlo několik medvědů městem Přísečnice. Popisovaná situace je zdánlivě nepravděpodobná, ovšem medvědi, kteří se při hledání potravy dostanou poblíž lidského sídla, mohou být hnáni psy anebo lidmi (Ministr, 1960).
11. 1. 8. 1626 byla pozorována medvědice s medvíďaty v oblasti obce Abertamy.
12. 26. 9. 1626 byla pozorována medvědice se dvěma mládřaty u Vejprt.
13. 25. 5. 1635: nález medvíďete v pasti (pravděpodobně v železech) u Vejprt, kvůli rozsáhlému poranění tlapy nutný zástřel.
14. 23. 6. 1636 bylo odchyceno medvíďe u Karlových Varů.
15. V letech 1644–1646, tedy v období Třicetileté války, se v regionu mezi Kovářskou a Vejprty vyskytovalo přibližně 60 medvědů.
16. Rok 1648 je na výskyt medvědů bohatý obzvláště v Horní Blatné a Vejprtech. V Horní Blatné bylo pozorováno hned několik medvědů a jedna medvědice byla zastřelena.
17. V roce 1652 medvědi z této oblasti Krušnohoří neustupují. Dokazují to archivní záznamy z Marienbergu, podle kterých se pohybovali v oblasti Horní Blatné tři medvědi.
18. 2. 8. 1653 byla viděna medvědice s medvíďaty v již zmiňované oblasti města Vejprty.
19. Roku 1653 byla v oblasti Vejprty – Kovářská vyzpozorována skupina medvědů s medvíďaty.

20. Dne 31. října 1654 Benedikt Schmiedel, majitel hamru v Kovářské, zastřelil medvědici, která vodila dvě mlád'ata.
21. Roku 1655 lesník ze saského Cranzahlu vlastnoručně osvobodil medvěď, kterému kámen přiskřípl tlapu. Stalo se tak nedaleko Vejprt dne 23. srpna.
22. 27. 8. 1655 byla vystopována medvíď'ata v lesích nedaleko Marienbergu.
23. 23. 7. 1657 je na mýtině pozorována medvědice se dvěma medvíď'aty na přísečnickém panství.
24. 26. 6. 1662 jsou odchycena dvě medvíď'ata v horním městě Přísečnice. Další informace o těchto medvíď'atech nejsou známy.
25. 8. 7. 1665 pozorována medvědice s medvíď'aty na toužimském panství.
26. 23. 6. 1666 byla pozorována medvíď'ata přísečnickým lesníkem ve Vejprtech.
27. Dne 23. 7. 1666 bylo pozorováno několik medvíď'at s medvědicí v Horní Blatné.
28. Roku 1666 byl uskutečněn odchyt dvou medvíď'at v oblasti Přísečnice.
29. Událost z roku 1704, kdy medvěd napadl a následně zabil chlapce, který zde pásł svůj dobytek, je zaznamenána v archivních záznamech v Karlových Varech. Tato událost se stala na území ašského panství.
30. U Aše byla roku 1705 viděna medvědice s dvěma medvíď'aty. Dokládá to anonymní saský lesník.
31. Pravděpodobně posledním původním krušnohorským medvědem je pozorovaný medvěd, který byl od 16. září 1746 stopován a v roce 1749 kurfiršem uloven v revíru Stein u Hartensteinu na řece Müldě
32. V roce 1760 je naposledy viděn medvěd na saské straně Krušných hor poblíž města Lautern.

Medvěd v regionálních toponymech

Svědectví o tom, že kdysi krušnohorské lesy medvěd obýval, dokazují nejen archivní záznamy, ale také některé místní názvy: Medvědí skála (kóta 924 nad bývalou lesovnou u Červené jámy; 2,2 km východně od osady Lesná) nebo Medvěd (též Jelení vrch, kóta 859; 2 km jihozápadně od osady Jindřichova ves).

Výskyt v Krušných horách:

Dne 18. 8. 1624 byla saským kurfiřtem Johannem Georgem u Wolkensteinu nedaleko našich hranic ulovena medvědice, vážící 202,5 kg o celkové délce 207 cm. Její hlava byla umístěna na radnici v Marienbergu. Porovnáme-li její váhu a celkovou délku s údaji o karpatských medvědech (Hell-Sládek, 1974), zjistíme, že šlo nesporně o kapitální medvědici. Hmotnosti samic medvěda hnědého dosahují v průměru 159 kg. Normální váha se pohybuje mezi 120 až 180 kg. Určitě však docházelo k úlovkům ještě silnějších medvědů – zejména samců. Vždyť jen saští kurfiřti jich za sedmdesát let (1611–1680) ulovili 497. Největší z nich měl hmotnost 350 kg. Berge (1900) dokonce udává pro medvěda uloveného v roce 1620 hmotnost až 400 kg. Tyto údaje nejsou nikterak v rozporu s údaji o tělesných rozměrech a hmotnosti euroasijských medvědů hnědých, jak je shrnují Heptner & Naumov (1967).

Medvěd byl stálým hostem i na Karlovarsku, kde v roce 1646 uprchl před bouří k městu do zahrad lidí. Poničil zde úly a zdivočelé včely pak napadaly dobytek a místní obyvatele (Ministr, 1966). Na Chomutovsku se medvědům „dařilo“ zejména v prostoru Kovářská – Vejprty – Přísečnice: roku 1563 hlásí hejtman Aulitzka, že v okolí Celné a Křimova byl stopován silný medvěd a krátce předtím jeden střelen u Horní Blatné. Roku 1610 lesník Barthel Tropp z Kovářské poranil medvěda, ten ho napadl a zranil tak, že „sotva vyvázl životem“. O této oblasti se též dozvídáme z archivních záznamů: poblíž Loučné r. 1618 napadla medvědice myslivce, který se ji snažil spolu s jejími medvíďaty vyhnat z dutého stromu (Bárta, 1986). Největší rozšíření medvědů bylo v oblasti mezi Blatnou a Vejprty dosaženo mezi lety 1644–1646, kdy zde přežívalo přibližně 60 medvědů (Andreska & Andresková, 1993). Dne 31. října 1654 Benedikt Schmiedel, majitel hamru v Kovářské, zastřelil medvědici, která vodila dvě mláďata (Ministr, 1960). Vzhledem k tomu, že lov medvěda byl vyhrazen císaři, musel mrtvou medvědici s medvíďaty odvézt do Prahy a žádat tohoto o milost. Ta mu byla také udělena. Dopisem z 21. 2. 1668 žádá přísečnický lesmistr Wohlgemut vyplacení odměny 50 tolarů za chycení dvou medvědů, kteří byli dodáni do Teplic v Čechách, kde byli za přítomnosti vysoké šlechty uštváni. Z téhož dopisu je patrné, že v létě roku 1667 byl v přísečnických lesích chycen další silný medvěd (tzv. *Hauptbär*). Bohužel následujícího roku (1668) nařizuje Lobkovic (nejvyšší lovčí) nastražení lapáků a tluček pro oblasti Mostu, Chomutova, Přísečnice a Jirkova.

Situace ze saské strany Krušných hor byla jiná. Císařům a saským kurfiřtům na medvědech velmi záleželo, snad dokonce více než na poddaných lidech. Jejich lov si vyhradili pro sebe a navíc je chovali v medvědicích. Spíše výjimkou proto asi zůstal případ uhlíře Martina Jügela ze saské obce Pöhl, který byl v roce 1574 zle potrhán medvědem. Vyléčil jej osobní lékař saského kurfiřta a obdržel dokonce deset zlatých bolestného. Lesní personál měl za úkol medvědy šetřit. Proto musel Ch. Müller ze saské obce Hermsdorf, který odebral v lese dvě mláďata medvěda, na příkaz lesníka ze Schlottau obě vrátit zpět do lesa. Ve zprávě se uvádí, že je medvědice přijala. V jiném případě lesník z Cranzahlu vlastnoručně osvobodil medvidě, kterému kámen přiskřípl tlapu (1655).

Počátkem 18. století začíná zpráv o medvědech ubývat. Jeden medvěd byl ještě uloven v roce 1746 v lese, nazývaném dříve Bärenwalde, mezi Kovářskou a Vejprty. Pravděpodobně posledním původním krušnohorským medvědem byl medvěd, který byl od 16. 9. 1746 stopován a v roce 1749 kurfiřtem uloven v revíru Stein u Hartensteinu na řece Muldě (Zühlke, 1980). S odlovem se čekalo na kurfiřta, neboť lov medvědů měli saští kurfiřti od roku 1613 smluvně zajištěný. Také pro sousední Smrčiny udává Ministr (1972) posledního medvěda u Horních Pasek, okres Cheb, v letech 1756–1763.

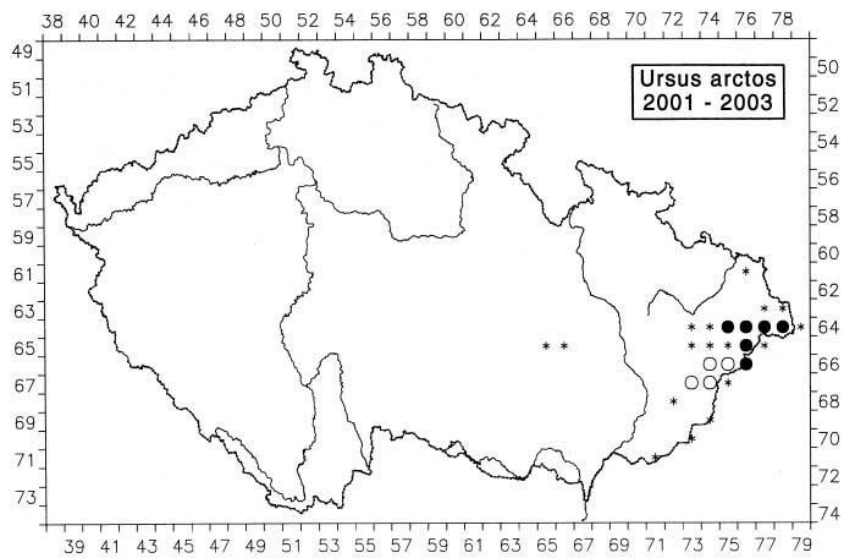
Krušnohorský medvěd tedy nepřežil polovinu osmnáctého století. Někdy se sice ještě uvádí zástřel medvěda v roce 1805 u Salesiovy výšiny poblíž Oseka, okres Teplice v Čechách. Událost měl připomínat kámen s tímto letopočtem a iniciálami A. R., které se spojovaly se jménem panského lesníka A. Richtra. Podivné je však, že vlastivědná literatura z minulého století se při popisech Salesiovy výšiny o kameni vůbec nezmiňuje (Ministr, 1960).

I když v Krušných horách není nic známo o kultu medvěda, tak jak je uznáván u některých etnických skupin (i na Slovensku), můžeme přesto u saských kronikářů nalézt zmínky o tom, že ho považovali za více než jiná zvířata (Lehmann, 1818) Připisovali mu dokonce schopnost ucházet se o ženy.

Po shlednutí uvedených archivních záznamů není divu, že medvědi v Krušných horách postupně vymírali. Jakoby nestačila nepříznivá situace mýcení lesů v důsledku těžby dřeva, k faktorům, které hrály ve vyhubení medvědů důležitou roli, zde patří samotní lidé. Medvědi byli zabíjeni při lovech a štvanicích. Někteří lidé dokonce připisovali medvědímú sádlu zázračné účinky, které spočívaly v léčbě revmatu, což prohlubovalo důvody jeho lovu (Andreska & Andresková, 1993) Uchovávala se i medvědí žluč, která se používala na uzdravení žaludku. Připočteme-li k tomu získávání trofejí v podobě

medvědích hlav a kožichů, výsledkem je úplné vyhubení medvěda hnědého na území Krušných hor již ve druhé polovině 18. století.

V současné době se v Krušných horách medvěd již nevyskytuje.

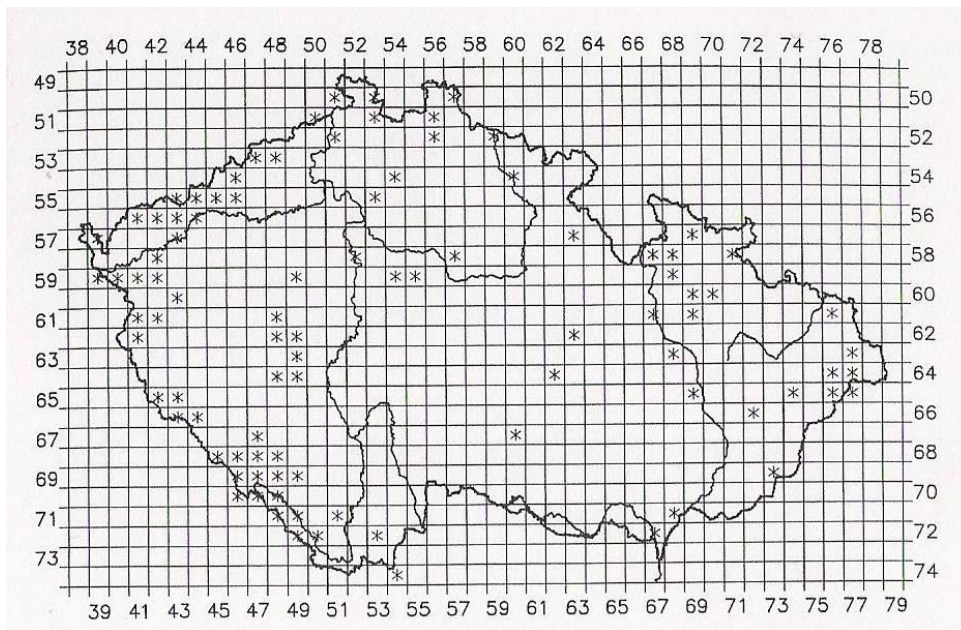

Obr. 1: Výskyt medvěda hnědého (*Ursus arctos*) v České republice v období 2001–2003

(• stálý výskyt, • nepravidelný výskyt, * výjimečný výskyt /migrace).

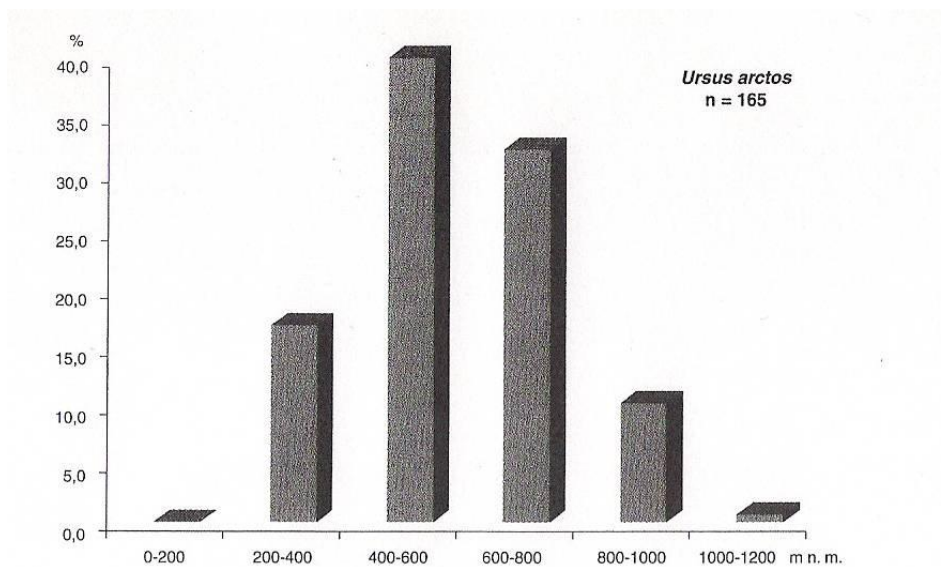
Fig.1: Occurrence of Brown Bear (*Ursus arctos*) in the Czech republic in 2001–2003

(• regular occurrence, • irregular occurrence, * exceptional occurrence/migrations).

Obr. 2: Historický výskyt medvěda hnědého (*Ursus arctos*) v České republice (14.–19. století)

Fig. 2: Historical occurrence of Brown Bear (*Ursus arctos*) in the Czech Republic (14th – 19th centuries).

Obr. 3: Výskyt medvěda hnědého (*Ursus arctos*) v ČR podle nadmořské výšky.

Fig. 3: Occurrence of Brown Bear (*Ursus arctos*) in the Czech Republic according to elevation above sea-level.

Obr. 4: medvěd hnědý (*Ursus arctos*)
autor: Jiří Bohdal

Obr. 5: medvěd hnědý (*Ursus arctos*)
autor: Jiří Bohdal

RYS OSTROVID

Lynx lynx Linnaeus, 1758

Čeled': kočkovití (*Felidae*)

Biologie

Rys ostrovid je naše jediná divoce žijící a zároveň největší kočkovitá šelma. Rys upoutá svým nápadně skvrnitým zbarvením (obr. 8 a 9). Má žlutý až hnědý kožich a štětičky na špičatých uších, které mu umožňují orientaci v lesním terénu a také rozpoznání směru přicházejícího zvuku. Samci váží okolo 18–25 kg, výjimečně i 37 kg. Samice jsou menší a váží kolem 12 kg. Prodloužené chlupy na bradě se u rysa nazývají licousy a jsou dobře patrné zejména v zimním období (Anděra, 1996).

Nejčastější potravou rysa je u nás srnčí zvěř. Na rozdíl od vlka, který „testuje“ vytrvalost zvěře, rys při lovu zkouší její ostražitost. Pozoruje zvěř z vyvýšeného místa nebo úkrytu, poté se připlíží do její bezprostřední blízkosti, překvapí ji a pronásleduje (Anděra, 1994). Někteří rysové pronásledují a zabíjí lišky. Menší zvířata zabíjí rys kousnutím do hlavy, větší kořist vahou těla srazí k zemi a zakousnutím do hrdla či týla jí láme vaz. Na rozdíl od vlků však není schopen kořisti překousnout silné kosti. Pokud není rys při lovu úspěšný, vydrží hladovět i několik dnů. Zdechlinu pozře jen výjimečně, většinou konzumuje pouze čerstvou kořist, kterou sám ulovil (Hanzal, 1968).

Rys je typickým obyvatelem horských lesů, oblastem s hustým osídlením se snaží vyhýbat, ale dokáže se přizpůsobit i odlesněné kulturní krajině (Hell et al., 2004). Podrobná biotopová analýza ukázala, že jednou z podmínek pro výskyt této šelmy je minimální lesnatost 40 % a návaznost na území, kde se druh trvale vyskytuje. Pro stálé a rozmnožující se populace jsou však vhodnější horské oblasti s lesnatostí nad 50 %.

Rys žije samotářsky na velkém území. Samci snesou na svém území jednu až dvě samice, kdežto jedinci stejného pohlaví si své území vůči sobě více vymezují. Zvláště v případě samic se teritoria překrývají pouze nepatrně anebo vůbec (Hanzal, 1968).

Rysové opouštějí své obvyklé trasy, intenzivně značkují a vydávají se hledat svého partnera v období února – března. Vlastnímu páření rysů, které je poměrně krátké, předchází „pozdravování“ partnerů jemným drcáním čel a vzájemná péče o srst. Po deseti týdnech březosti vrhá samice 1–4 mláďata v houštině nebo pod vývratem stromu. Mláďata

zůstávají s matkou až do období dalšího páření. Ve věku jednoho roku se mladý rys stává samostatným lovcem. Má již kompletní trvalý chrup a může tedy samostatně lovit (Červený, 2000).

Celkové rozšíření: Původní osídlení rysa ostrovida zasahovalo lesy téměř celé Eurasie od Evropy po Sibiř a horské oblasti jihovýchodní a střední Asie. Dnes je jeho areál výskytu nepravidelný vzhledem k častému pronásledování lidmi. Původní populace rysa ostrovida se v Evropě nacházejí pouze ve Fennoskandii, Rusku, severovýchodním Polsku, Karpatech, Pobaltí, v některých oblastech Balkánu a na Kavkaze. Neměli bychom opomenout rovněž Pyreneje, kde se pravděpodobně několik jedinců rysa i nadále vyskytuje. V současnosti se rys ostrovid rozšířil i do středoevropských lesů a hornatých oblastí (např. Alpy, Jura, Vogézy, Bavorský les, Černý les, Harz či dinárská pohoří) díky opětovnému vypouštění rysů do volné přírody (Hell, 2004).

Výskyt v ČR: Rys ostrovid se řadí k nejlépe monitorovaným druhům šelem, především z hlediska současného rozšíření. Obdobně jako další velké šelmy byl rys na našem území vyhuben, ačkoliv ještě na začátku středověku představoval zcela běžnou součást naší fauny (Anděra, 1996). Za hlavní příčiny zániku jeho populace se považuje přímé pronásledování člověkem ve spojení se změnami ve skladbě lesů a posléze i stále se snižující lesnatost území. Odpovídá tomu skutečnost, že nejdříve zcela vymizel v oblastech, které byly velmi časně přetvořeny v kulturní krajinu. V Polabí a hustě osídlené krajině středních Čech se datuje zánik původní populace již do 15. až 17. století (Anděra, 1996). Do 18. století se v Čechách dochovaly rozdrobené místní populace v lesnatějších vrchovinách, podhůřích i některých horských oblastech (Labské pískovce, Lužické hory, Jizerské hory, Krkonoše, Orlické hory, Českomoravská vysočina). Nejdéle se rys udržel v pohraničních horských lesnatých masívech jižních a západních Čech. Průkazný výskyt na Šumavě je z více lokalit doložen v letech 1801–1814 (nejistý dokonce z roku 1894), z Českého lesa (Čerchov) ještě z r. 1830 a stejně tak i z Krušných hor (1830, Doupovice).

Definitivní zánik původní populace rysa v Čechách však jednoznačně určit nelze, neboť různí autoři udávají různá data posledních historických úlovků vesměs z jižních Čech, Šumavy či Českého lesa z období 1835–1894. Poslední doložený zástřel českého rysa pochází z r. 1835 od Tábora (Kokeš, 1961). Zcela nejasný je epizodní výskyt rysa

v Labských pískovcích ve 30. letech 20. století, neboť v této době žil nejbližší na středním Slovensku.

Na Moravě a ve Slezsku zanikala původní populace rysa pomaleji v důsledku jeho migrace z horských lesnatých oblastí Západních Karpat. Z moravských nížin evidentně vymizel v 17. století, ale v Moravském krasu, na Dražanské vrchovině, v severní části Moravy a opavského Slezska se poměrně často vyskytoval ještě v 18. století (Hůrka, 1981). Z Jeseníků a Moravskoslezských Beskyd je známý relativně častější výskyt dokonce z přelomu 19. a 20. století. Obdobně jako v Čechách, ani na Moravě a ve Slezsku nelze zánik původní stálé populace přesně datovat. Poslední historické úlovky či pozorování v Beskydech se bezpochyby týkaly náhodných zatoulanců ze slovenských Karpat.

Historické zprávy o výskytu rysa na našem území jsou shrnuty do r. 1945 v základní databázi sestavené Kratochvílem a Valou (1968). Tento rozšířený přehled historických dat signalizuje někdejší výskyt rysa ostrovida na bezmála 110 lokalitách z 92 mapovacích čtverců (obr. 5). Z mapového vyjádření je patrný víceméně mozaikový rozptyl v různých oblastech našeho území.

Následný vývoj osídlení rysa ostrovida u nás po roce 1945 detailně analyzovali Koubek a Červený (1996). Jeho opětovný výskyt byl zpočátku spojen se vzrůstající migrací jedinců ze Slovenska po roce 1945 a později s reintrodukčními projekty v Bavorském lese (1970–1972) a na Šumavě (1982–1989). První jedinci k nám začali opětovně pronikat již v r. 1945 do Moravskoslezských Beskyd a Jeseníků. V roce 1950 byl zaznamenán výskyt rysa dokonce až na Šumavě (Vodák, 1960) a v roce 1953 v Českém lese (Přimda – Řehoř, 1954), jen o něco později (1956) byl rys zjištěn i v Labských pískovcích (Rájec – Riebe, 1994). V hornatých oblastech moravsko-slezského regionu postupně vznikly dvě prosperující populace, z nichž v Beskydech posléze téměř zanikla nedostatečně kontrolovaným lovem koncem 70. let 20. století a v Jeseníkách pravděpodobně ilegálním lovem v průběhu 80. let 20. století. V 80. letech však došlo k dalším početnějším migracím rysů ze slovenských Karpat do Beskyd a zároveň se začala tvořit silná populace na jihu a západě Čech v důsledku již zmíněného vypouštění karpatských rysů v Bavorském lese a na Šumavě. Ve stejné době byly zároveň vytvořeny i základy stálého osídlení v Labských pískovcích. Tato populace však na začátku 21. století téměř zanikla (kolem r. 2006). V průběhu 80. let 20. století vymizela po krátké existenci i populace rysa na Českomoravské vrchovině (Anděra, 1998).

V současnosti představuje rys ostrovid nejpočetnější a nejrozšířenější velkou šelmu na našem území (viz obr. 6). Tři hlavní izolované oblasti stálého výskytu rysa ostrovida se zaznamenaným rozmnožováním se nachází na severovýchodní Moravě (Moravskoslezské Beskydy, Javorníky, Vsetínské vrchy), v Jeseníkách a v jihozápadních Čechách (Český les, Šumava, Blanský les, Novohradské hory, Plánický hřeben na pomezí Švihovské vrchoviny a Blatenské pahorkatiny; nejnověji i Brdy, Slavkovský les a Doupovské hory). Z uvedených území expanduje rys i do dalších oblastí, kde je však jeho výskyt nepravidelný či pouze příležitostný.

Poměrně dynamický vývoj populace rysa ostrovida v České republice po roce 1945 je patrný na změnách počtu obsazených mapovacích čtverců. Vyjdeme-li ze sumárních počtů za jednotlivá desetiletí, pak z počátečních osmi čtverců v období 1945–1949 se rozsah osídlení zvolna zvyšoval do období 1970–1979, kdy byl rys zjištěn v 29 čtvercích, z toho jako stálý druh ve dvou čtvercích. Následující dekáda 1980–1989 už přinesla v důsledku reintrodukcí a migrací výraznější změnu, projevující se počtem 97 obsazených čtverců, byť podíl čtverců s trvalým výskytem zůstal nadále nízký (6 čtverců). Teprve v dalším období (1990–1999) se pokračující růst populace odrazil i na kvalitě osídlení – z celkového počtu 256 čtverců se rys pravidelně zdržoval přinejmenším v 53 čtvercích. Toto desetiletí je obdobím, kdy rysí populace u nás zatím dosáhla nejvyšší míry rozšíření.

V současném období (tj. 2000–2009) je sice celkový výskyt známý pouze z 210 čtverců, zato trvalý výskyt se váže už na 68 čtverců, což je nejvíce za celé sledované období. Nárůst osídlení je zřejmý i při jednoduchém srovnání s výsledky předchozí analýzy založené na stejné metodice. Zatímco do roku 1995 byl výskyt rysa souhrnně známý celkem ze 137 mapovacích čtverců, po roce 1995 to bylo už z 213 čtverců. U stálého výskytu již rozdíly tak odlišné nejsou (61, resp. 68 čtverců).

Ještě názorněji dokumentují popsany vývoj populace rysa ostrovida v České republice data o počtu obsazených mapovacích čtverců v jednotlivých letech, jak se je podařilo zrekonstruovat podle dostupných publikovaných i nepublikovaných údajů a výsledků pravidelného monitoringu v posledních dvou desetiletích (srovnatelné údaje jsou zatím k dispozici do r. 2006). V počátečním období do r. 1945 zhruba do konce 70. let se rys vyskytoval v 1–16 čtvercích/rok s tím, že vyšší úroveň osídlení byla zaznamenána v letech 1950–1967 (7–16 čtverců/rok). Výrazný nárůst populace rysa od počátků 80. let se projevil i v tomto ukazateli vzrůstem obsazených čtverců až na

maximum 163 čtverců v roce 1996, od té doby zase hodnoty s meziročními výkyvy klesají o třetinu až polovinu (r. 2005 – 114 čtverců, r. 2006 – 58 čtverců).

Status druhu v ČR: V průběhu 18.–19. století byl na našem území zcela vyhuben. V současné době se rys pomalu navrácí za přispění úspěšných reintrodukcí (Bavorsko, Šumava) a přirozených migrací ze Slovenska (Červený, 1996).

Ochrana a stupeň ohrožení: Rys ostrovid patří do kategorie zvláště chráněných druhů (kategorie silně ohrožený druh) podle Vyhlášky MŽP ČR č. 395/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů.

V naší první právní normě na ochranu živočichů (Vyhl. MŠK č. 80/1965) uveden nebyl. V prvních verzích červených seznamů či knih vztahujících se na celé území bývalého Československa byl řazen jako druh vzácný. Naopak v rámci ČR byl jako kriticky ohrožený druh uveden hned v prvním návrhu červeného seznamu z konce 80. let. V současném Červeném seznamu savců ČR patří rys mezi druhy ohrožené (Anděra a Červený, 2003). V myslivecké legislativě je celoročně hájeným druhem od r. 1988 (Vyhl. MZVŽ č. 20/88 Sb.) a od 1. července 2002 (Zákon č. 449/2001 Sb.) patří mezi zvěř, kterou nelze lovit podle mezinárodních smluv, jimiž je Česká republika vázána, nebo patří mezi zvláště chráněné živočichy podle zvláštních právních předpisů.

Škody způsobené rysem na životě nebo zdraví fyzických osob a na hospodářském zvířectvu (resp. Vymezených domácích zvířatech včetně psů sloužících k hlídání těchto zvířat) hradí od 10. května 2000 ze zákona stát (Zákon č. 115/2000 Sb.). V rámci Evropské unie najdeme rysa ostrovida v přílohách II a IV Směrnice rady č. 92/43/EEC (Druhy v zájmu EU vyžadující zvláštní územní ochranu a Druhy v zájmu EU vyžadující přísnou ochranu). Dále je jako druh vyžadující ochranu zařazen i do Přílohy III Bernské konvence a nechybí ani v CITES (příloha II). V Červeném seznamu IUCN aktuálně figuruje jako druh málo dotčený.

Ekologie: Rys je ze všech tří druhů velkých šelem nejvíce zranitelný v důsledku změn prostředí. Jako typický lesní druh dává přednost především smíšeným lesům středních a vyšších poloh s bohatým podrostem a častými skalními útvary. V rámci celého areálu

obývá i souvislé nížinné lesy i horské, lidmi neobydlené bezlesí. Vzhledem ke své přizpůsobivosti (která je ale nižší než u vlka či medvěda) se však ve střední Evropě zcela nevyhýbá ani kulturním smrčínám či zemědělsky využívané krajině s většími lesními celky. Krátkodobě může dokonce obývat rákosiny rybníků nebo i polní kultury. Rozhodujícím faktorem hustoty populace je dostupnost potravy, zvláště menších druhů kopytníků, jako je např. srnec obecný. V České republice jsou na základě střeoevropských zkušeností vhodné biotopy, kde se mohou rysové dočasně vyskytovat, téměř ve všech oblastech s lesnatostí vyšší než 30–50 %. Pro stálé a rozmnožující se populace jsou však vhodnější pouze horské oblasti s lesnatostí vyšší jak 50 % (Kokeš, 1970).

Historické rozšíření a současný stav populace v Krušných horách

Období (počet jedinců)	Oblast – panství	Pramen
1436 – zástřel 1 rysa	Aš	Ministr J., 1966, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Františkovy Lázně I. – II.</i> , str. 90
1551 – darování 2 rysů	Děčín	Andreska J. a Andresková E., 1993, <i>Tisíc let myslivosti</i> , str. 258
1645 – 1689 – uloveno 6 rysů	Děčín	Andreska J. a Andresková E., 1993, <i>Tisíc let myslivosti</i> , str. 258
1675 – pozorování 2 rysů	Annaberg	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt, „Die Jägerei 1685“ – str. 82, 83
1677 – zástřel 6 rysů	Marienberg	Muzeum Annaberg – Myslivecké noviny – str. 27, 28
1678 – pozorování 2 rysů	Annaberg	anonymní záznam – muzeum Annaberg
1702 – zástřel 1 rysa	Ostrov	Ministr J., 1964, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Karlovy Vary</i> , str. 43, 44
1703 – zástřel 2 rysů	Marienberg	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt, „Die Jägerei 1705“ – str. 23, 24
1704 – pozorování skupiny rysů	Vejprty	Muzeum Annaberg – Myslivecké noviny – str. 22, 23
1705 – 13. 6. – pozorování skupiny rysů	Kovářská	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Die historische Chronik“ – str. 226, 227
1706 – zástřel 3 rysů	Marienberg	anonymní záznam – muzeum Annaberg
1708 – zástřel 1 rysa	Toužim	Ministr J., 1963, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Teplá I. – II.</i> , str. 81
1709 – pozorování rysa	Vejprty	anonymní záznam – muzeum Annaberg
1709 – hon a zástřel 2 rysů	Klášterec n/O	Ministr J., 1966, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Klášterec nad Ohří</i> , str. 72, 74
1710 – 1734 – zástřel pouze rysa	Ostrov	Ministr J., 1966, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Karlovy Vary</i> , str. 43, 44
1711 – 3. 6. – nález mrtvého rysího mláděte	Přísečnice	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Die historische Chronik“ – str. 189, 190
1713 – 24. 11. – zástřel 1 rysa	Děčín	Andreska J. a Andresková E., 1993, <i>Tisíc let myslivosti</i> , str. 259
1731 – úlovek 3 rysů	Děčín	Andreska J. a Andresková E., 1993, <i>Tisíc let myslivosti</i> , str. 259

1732 – pozorování 5 rysů	Marienberg	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt, „Die Jägerei 1735“ – str. 85, 86
1733 – pozorování rysa	Annaberg	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt: „Die historische Chronik“ – str. 182,183
1734 – 15. 6. – zástřel 5 rysů	Marienberg	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Die historische Chronik“ – str. 223, 224
1734 – 18. 7. – pozorování 2 rysů	Vejprty	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Die historische Chronik“ – str. 223, 224
1737 – zástřel 2 rysů	Ostrov	Ministr J., 1964, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Karlovy Vary</i> , str. 43, 44
1743 – zástřel 1 rysa	oblast – Kozí I (česko-saská hranice)	Andreska J. a Andresková E., 1993, <i>Tisíc let myslivosti</i> , str. 259
1743 – úlovek rysa	Vejprty	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt: „Die historische Chronik“ – str. 168, 172
1743 – pozorování rysa	Hinterhermsdorf (Sasko)	anonym
1774 – viděn poslední rys	Aš	Ministr J., 1966, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Františkovy Lázně I. – II.</i> , str. 90
1785 – 18. 1. – stopování rysa	Děčín	Andreska J. a Andresková E., 1993, <i>Tisíc let myslivosti</i> , str. 259
1785 – 4. 2. – zástřel rysa	Děčín	Andreska J. a Andresková E., 1993, <i>Tisíc let myslivosti</i> , str. 259
1815 – zástřel rysa	česko-saská hranice	Andreska J. a Andresková E., 1993, <i>Tisíc let myslivosti</i> , str. 259

Výčet důležitých historických údajů pozorování/zástřelu rysa z tabulky

1. První zmínky o přítomnosti rysa na území Krušných hor pochází již z 15. století, kdy byl v roce 1436 na území ašského panství zastřelen jeden rys.
2. Roku 1551 byli darováni dva rysové na území Děčínska.
3. V 17. století se u nás rys vyskytoval velmi hojně. Za zmínku stojí například údaj z roku 1677, kdy bylo v Marienbergu zastřeleno dokonce šest rysů.
4. Ve Vejprtech roku 1704 dokládá anonymní lesník pozorování skupiny rysů. Tento historický údaj je zvláštní především tím, že rys žije samotářsky a pozorování rysů ve větší skupině není příliš pravděpodobné, možné vysvětlení je uskupení kocourů – samců kolem samice v říji.
5. Podobné pozorování skupiny rysů zaznamenává 13. června 1705 myslivec v Kovářské.
6. Roku 1709 byl uspořádán hon v Klášterci nad Ohří, při kterém byli zastřeleni dva rysové.
7. V průběhu dalších let zmínky o zástřelech rysů značně ubývají. Dokládá to například záznam z Ostrova, kdy byl v průběhu 24 let (1710–1734) doložen zástřel jednoho rysa.

8. Nález mrtvého rysího mláděte 3. července roku 1711 v Přísečnici dokazuje, že se rysové na našem území v té době rozmnožovali.
9. Ještě v roce 1731 jsou na území Děčínska zastřeleni tři jedinci; v následujících letech údajů o této šelmě z území České republiky ubývá.
10. Na saské straně Krušných hor je situace o mnoho lepší: v roce 1732 je doloženo v Marienbergu pozorování pěti rysů.
11. 15. 6. 1734 je na území Marienberu zastřeleno pět rysů. Na tomto území je rys ještě poměrně hojným druhem.
12. V 2. polovině 18. století již zmínky o rysech ubývají. V roce 1774 je spatřen na území Aše poslední rys této oblasti.
13. V roce 1785 se rys objevuje ještě v oblasti Děčína, kde byl 18. ledna stopován a 4. února zastřelen
14. Zcela poslední záznam o výskytu rysa v oblasti Krušnohoří pochází z roku 1815, kde byl na česko-saské hranici (Kozí Důl) zabit pravděpodobně poslední rys Krušných hor.

Výskyt v Krušných horách: Provedení podrobnějšího historického přehledu o této šelmě je komplikované. Základní vlastnost rysa ostrovida – nenápadnost v přirozeném prostředí – vysvětluje menší množství dochovaných historických údajů. Tato šelma většinou ustoupí před člověkem do hor. Útoky na domácí zvířata nebo dokonce na člověka nebyly zaznamenány (Andreska, 2010).

Stejně jako na ostatní velké šelmy se musíme i na rysa zaměřit v komplexním měřítku, tedy nesmíme zapomenout na rozšíření této šelmy v hraničních oblastech se Saskem. Mezi první záznamy, kdy byl rys ostrovid pronásledován, patří údaj z roku 1436 z oblasti Aš (Ministr, 1966). Již dlouhou dobu před tím, než byl lov rysů legalizován, zažila rysí populace pronásledování a nelítostné hubení (Andreska, 2010): roku 1551 se nám dochovala zpráva o zástřelu dvou rysů myslivcem Jörgem, který doručil rysy svému pánu do Děčína (Andreska & Andresková, 1993). Tato informace také značí, jak lidé na rysy odedávna nahlíželi: rys ostrovid poskytoval člověku dvě formy užitku – zástřelné a kožešinu. Rysí kožešina, zvláště zimní, byla vysoce ceněna (Andreska, 2010).

V oblasti Krušných hor rysí populace nebyla příliš početná, což dokládá i historický údaj, který zaznamenává zástřel pouhých šesti rysů v období 1645–1689.

V porovnání s ostatními oblastmi (např. panství Český Krumlov), kde bylo uloveno v letech 1603–1719 dokonce 56 rysů, je zástřel v této oblasti zanedbatelný.

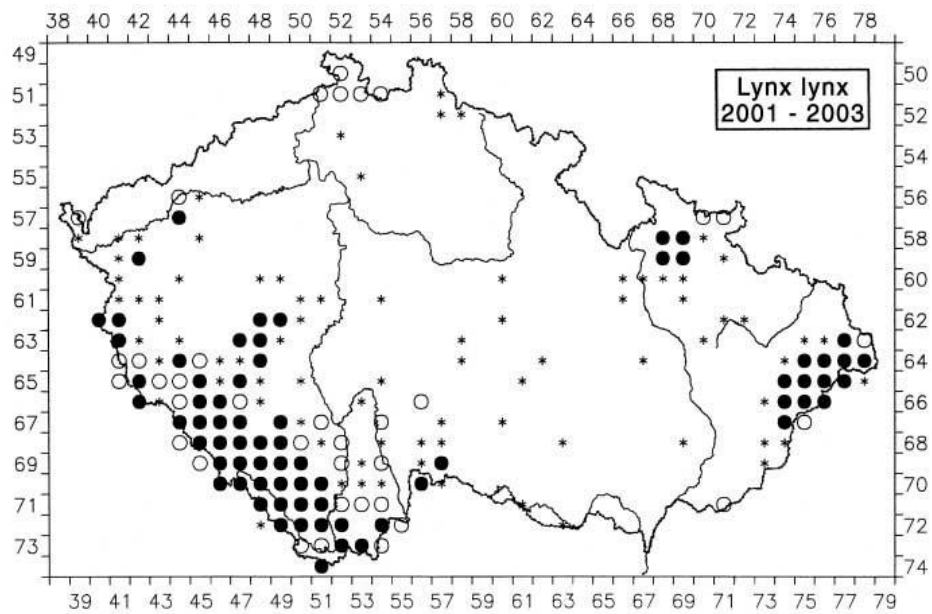
Porovnáme-li rozšíření rysa se saskými údaji v letech 1611–1665, zjistíme, že na území Saska žilo přibližně 305 rysů (Miles, 1994). Z údajů je patrné, že i přes neustálou migraci v oblasti česko-saských hranic se rys usídlil převážně v saské oblasti. Tuto situaci vysvětluje mnoho faktorů. Jedním z nich může být ničení přirozených biotopů v oblasti Krušných hor (Ministr, 1966). Tato šelma se ještě objevila v oblasti Ostrov (zástřel v roce 1702), a na panství Toužim, kde byl jeden rys zastřelen v roce 1708 (Ministr, 1964).

Jak už bylo řečeno, vybíjení a pořádání honů na rysa bylo mezi lovci velmi populární (např. hon z roku 1709 v Klášterci nad Ohří, při kterém byli uštváni a zastřeleni dva rysové (Ministr, 1966)). Pronásledování rysů pokračovalo i přesto, že podle doložených právních norem lov nebyl umožněn všem obyvatelům monarchie. Na území ostrovského panství se v letech 1710–1734 provedl zástřel pouze jediného rysa, což ukazuje značný ústup této šelmy z krušnohorské oblasti. Poslední jedinec byl zastřelen v oblasti Ostrova v roce 1737 (Ministr, 1966).

Děčínské panství čítalo přibližně šest jedinců rysa. Důsledkem migrace byl však počet rysů nestálý. Zástřel jednoho rysa provedl osobně hrabě Thun na Děčínském Sněžníku dne 24. 11. 1713. V roce 1731 lovci odstřelili na stejném panství další tři rysy. Za významný se považuje zástřel rysa z roku 1743 u Kozího Dolu při česko-saské hranici (Andreska & Andresková, 1993). V tom samém roce přežíval u Hinterhermsdorfu poslední saský rys a možná se jednalo o téhož rysa, který byl v roce 1743 střelen na české straně hranic (Miles, 1994). Ještě v roce 1774 prochází Ašským panstvím jeden z posledních pozorovaných rysů (Ministr, 1966).

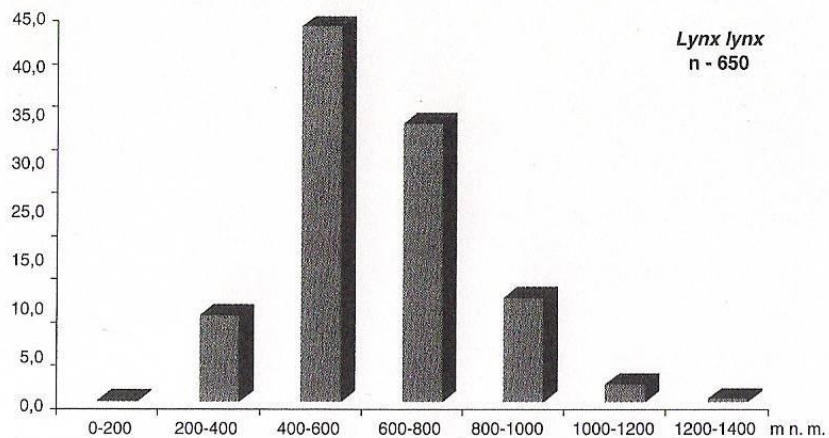
Poslední podložené pozorování této šelmy se datuje dnem 18. ledna 1785, kdy se rys vyskytoval v oblasti Děčínského Sněžníku. Život posledního krušnohorského rysa zpečetil chlumecký myslivec zástřelem o necelý měsíc později (4. 2. 1785; Andreska & Andresková, 1993).

Výskyt rysa ostrovida nebyl od roku 1785 prokázán. Předpokládá se, že se v Krušných horách nevyskytuje.

Obr. 6: Výskyt rysa ostrovida (*Lynx lynx*) v České republice v období 2001–2003
 (•stálý výskyt, •nepravidelný výskyt, * vyjímečný výskyt /migrace).

Fig. 6: Occurrence of Eurasian Lynx (*Lynx lynx*) in the Czech republic in 2001–2003
 (•regular occurrence, •irregular occurrence, * exceptional occurrence/migrations).

Obr. 7. Výskyt rysa ostrovida (*Lynx lynx*) v ČR podle nadmořské výšky.

Fig. 7. Occurrence of Eurasian Lynx (*Lynx lynx*) in the Czech Republic according to altitude.

Obr. 8: rys ostrovid (*Lynx lynx*)
autor: Dana Šípková

Obr.9: rys ostrovid (*Lynx lynx*)
autor: Jiří Bohdal

VLK OBECNÝ

Canis lupus Linnaeus, 1758

Čeled': psovítí (*Canidae*)

Biologie: Vlk obecný je největší psovitá šelma světa s variabilní barvou srsti, (obr. 13, 14 a 15) u nás však nejčastěji šedá s hnědavými tóny a bělavým břichem (Škaloud, 2009). Mezi nejdůležitější vlčí smysly patří sluch a čich. Vlk dokáže za dobrých povětrnostních podmínek ucítit kořist na vzdálenost až několika kilometrů. Právě čich umožňuje vlkům v lesnatých oblastech vyhledání kořisti a následný lov. Vlk stojí na vrcholu potravní pyramidy, nemá tedy kromě člověka žádné přirozené nepřátele. Jeho potravní spektrum sahá od drobných savců až k losu. Velmi důležitou složkou potravy bývá u vlka jelení zvěř. Tím, že loví slabé a nemocné jedince, reguluje stavy zvěře a hraje důležitou úlohu pro ekosystém (Anděra, 1996).

Vlkům nejvíce vyhovují lesnaté krajiny s nízkou lidskou aktivitou, jsou ale velmi přizpůsobiví a dokážou žít i v kulturní krajině, která je člověkem ovlivněna. Dokladem toho je jejich výskyt v bývalých vojenských prostorech v Lužici v Německu (Červený, 2006).

Vlk je typickým příkladem šelmy, žijící v uzavřených societách, tedy smečkách, které lze chápat jako rodiny. Ve smečce se rozmnožuje pouze jediný vůdčí plemenný pár, ostatní členové smečky jsou většinou různě staří potomci tohoto páru (Červený, 2006). Po dosažení dospělosti opouští mladí samci smečku a hledají si partnerku, s kterou později zakládají rodinu.

Teritorium je u vlků definováno jako plocha, kterou obsazují příslušníci smečky. Vlci si vyznačují teritorium pachovými značkami. Velikost teritoria je závislá na dostupnosti potravy. V lesnatých oblastech s dostatkem potravy činí lovecký revír pouze několik desítek km², zatímco v pustinách může mít až 1300 km² (Anděra, 1996).

Říje vlků probíhá v období mezi koncem ledna a dubna, v závislosti na zeměpisné šířce. Čím severněji žijí, tím později říje začíná. Právo rozmnožování má pouze hlavní plemenný pár. V dubnu až květnu se rodí zpravidla 4–6 mláďat. Čím méně potravy v dané oblasti je, tím méně se rodí vlčat.

Celkové rozšíření: Rozlehlost holarktického areálu rozšíření, který zaujímá téměř celou Eurasii a Severní Ameriku od pásma tundry po oblast polopouští severně od 12 °SŠ (Asie) až po 15 °SŠ (Severní Amerika), řadí vlka obecného k nejvíce rozšířeným druhům savců vůbec. Stávající podoba areálu ovšem doznává výrazných změn, neboť vlk v mnoha regionech následkem soustavného pronásledování mizí. Celkově se odhaduje až třetinový úbytek areálu. V Evropě se vlk souvisleji vyskytuje ve východní části kontinentu od Skandinávie přes Finsko, Polsko, Slovensko a Rusko na Balkán, a dále odděleně i na Apeninském a Pyrenejském poloostrově. Navíc byl ve více oblastech Evropy pozorován početní nárůst vlků doprovázený přirozeným zpětným osídlováním území původního výskytu, zejména v hlavním migračním směru z východu na západ, v menší míře pak i z jihu (z Apeninského poloostrova) k severu. Předpokládá se, že vedle různých ochranných aktivit se na tom mohou podílet i demografické změny (např. místní pokles hospodářských aktivit na venkově doprovázeným přesunem obyvatel do měst) (Hell, 2001).

Výskyt v ČR: Ucelené zhodnocení historických zpráv o výskytu vlka obecného u nás chybí. Existuje pouze několik regionálních podrobnějších přehledů, např. Flasar & Flasarová, 1975; Hošek, 1976; Kokeš, 1977; Váňa, 1977; Hůrka, 1981 a 1982). Zdá se však pravděpodobné, že vlk se původně vyskytoval na celém území, anebo na jeho podstatné většině. Dokládá to i shrnutí záznamů o výskytu vlků od 15. do 19. století, mozaikovitě roztroušených v různých regionech ČR. Až dosud historické zprávy pokrývají 116 mapovacích čtverců (tj. šestinu území ČR), lze však očekávat, že důkladnější studium archivních materiálů by mohlo přinést další doplnění. Skutečnost, že poměrně nevýrazné zastoupení vlka na archeologických nalezištích (na rozdíl od medvěda hnědého) končí během raného středověku (přibližně ve 13. století), vysvětluje Kyselý (2005) domněnkou, že v životě lidí tehdy ještě příliš velkou roli nehrál. Teprve později se vlk stal „postrachem nejen lesní zvěře a volně se pasoucího dobytka, ale často i člověka samotného“ (Andreska & Andresková, 1993; Kothera, 2009). Přes intenzivní lov od počátků hospodářského pronikání velkostatků koncem 15. století se počáteční stavy vlků udržely na relativně vysoké úrovni až do období třicetileté války (první polovina 17. století), která skončila značným zpustošením českých zemí. Bohatá nabídka potravy v podobě mrtvol koní, dobytka i lidí na bojištích zároveň mohla přispět k poslednímu populačnímu vzestupu této velké šelmy. Zatímco ještě během 17. století byl vlk zřejmě všude velmi hojný a

vyskytoval se v okrajových pohořích, podhůří i ve vnitrozemí, v 18. století se běžně objevoval jen místně. Osudnými se pro něho, stejně jako pro medvěda hnědého, rysa ostrovida i kočku divokou, staly tereziánské lesní řády (1754–1756), které v poměrně krátké době změnily charakter našich lesů. Připočteme-li k tomu následně vydaný lovecký řád Josefa II. s možností hubení velkých šelem „pro každého, kdekoli se s nimi setká“ (Kokeš, 1970), pak snadno pochopíme úbytek záznamů o vlčích v dobové literatuře, který je patrný od konce 18. století.

Nicméně z dochovaných zpráv je problematické jednoznačně určit posledního vlka uloveného u nás, mimo jiné proto, že vlci byli dováženi i z ciziny k chovu v zajetí a stávalo se, že utekli do volné přírody. Takový případ je např. zaznamenán z Pošumaví z r. 1881 a ani v novější době nejsou podobné epizody vzácností (např. v Krkonoších roku 1977 (Miles, 1994); v Pošumaví roku 1976 (Anděra & Červený, 1994), na Rakovnicku roku 1988 (Laňka, 1989), v Krušných horách roku 2002 (Anděra et al., 2004)). Stejně tak nelze přehlížet možnost snadné záměny vlka se zdivočelým ovčáckým psem.

Jako poslední český vlk bývá nejčastěji uváděn jedinec ulovený v r. 1874 v šumavském revíru Lipka na Vimpersku, později však možná byli na Šumavě uloveni ještě další čtyři vlci v r. 1875. Kokeš (1971) cituje Komárkův údaj o šumavském vlkovi údajně ještě z r. 1891. V Národním muzeu se nalézá preparát vlka uloveného v r. 1850 v okolí Litomyšle. Z pozdějších let pocházejí nedoložené zprávy o údajném výskytu vlků v Českém lese z r. 1906 (okolí Přimdy – Zlatý Potok; Hůrka, 1978). Problematická zpráva o nálezu stop vlka u Pivoně v r. 1953 je až příliš vágní na to, aby byla brána vážně.

Na Moravě a ve Slezsku byla situace jiná – vlk se zde i v 19. století vyskytoval mnohem častěji než v Čechách a historicky poslední zástřely se uvádějí z let 1907 (Kouty nad Desnou, Hrubý Jeseník – Andreska & Andresková, 1993), 1908 (okolí Zábřeha, Hanušovická vrchovina – Hošek, 1976) a 1914 (Bukovec, Slezské Beskydy – Hošek, 1976). Nicméně i později se vlk na severu Moravy čas od času vyskytoval, např. na Zlínsku či Novojičínsku. Stejně tak se jednotlivé zprávy o vlčích zaběhlých z Polska a ze Slovenska začaly objevovat i záhy po skončení 2. světové války. Zpočátku byly vázané na severomoravský a slezský region (např. Kunčice u Starého Města pod Sněžníkem, 1947), ale posléze přicházely i z oblastí ležících více na západ či na jih. V určitém slova smyslu tedy můžeme považovat občasnou přítomnost vlka na území Moravy a naší části Slezska (a tedy i ČR) s vědomím časových pauz za víceméně trvalou. Historický výskyt vlka je shrnut na obrázku č. 11.

Vývoj populace vlka obecného v ČR od poloviny 20. století přehledně zpracovali Červený et al. (2001) a Anděra et al. (2004). V obdobích 1945–1949 a 1950–1959 byl jeho ojedinělý výskyt zaznamenán vždy pouze v jednom mapovacím čtverci. Ještě v letech 1960–1969 byli vlci zjištěni jen ve dvou čtvercích, avšak v následujícím desetiletí (1970–1979) se už vyskytovali, byť stále ojediněle, již v 16 čtvercích a v období 1980–1989 dokonce v 18 čtvercích. V poslední dekádě 20. století (1990–1999) sice počet obsazených čtverců výrazněji vzrostl na 26 čtverců, avšak stále šlo spíše o občasná pozorování (zejména nálezy stop a pozůstatků kořisti). Pouze ve třech čtvercích bylo možné přehodnotit klasifikaci výskytu z ojedinělého na nepravidelný.

Zdá se, že k zásadnímu zvratu ve vývoji naší vlčí populace došlo až na přelomu tisíciletí (2000–2003), kdy byl výskyt vlků zaznamenán celkem z 27 kvadrátů na ČR (pokud nebereme do úvahy zaběhlou vlčici ze ZOO v Klingenthanu (Anděra et al., 2004). V té době bylo už možné výskyt zhodnotit jako pravidelný.

Nové shrnutí údajů o výskytu vlka na našem území od r. 1996 zahrnuje více než 250 lokalit a ukazuje, že rozsah území obývaný tímto druhem byl v poslední dekádě ve skutečnosti ještě vyšší. Kromě současného výskytu vlka v dalších, zatím neobsazených mapovacích čtvercích se podařilo získat údaje i z některých čtverců zpětně do roku 1996. Celková bilance tak odpovídá 42 obsazeným čtvercům, přičemž už u poloviny z nich (20 čtverců) lze uvažovat o stálém výskytu. U zbývajících jde rovným dílem o výskyt nepravidelný až výjimečný (po 11 čtvercích). Je však třeba zdůraznit, že hranice mezi stálým a nepravidelným výskytem je nevýrazná a na podkladě dostupných údajů nepřesně definovatelná, takže reálný rozsah plochy (počet čtverců) se stálým výskytem může být nižší. Určitým měřítkem hojnosti (stálosti) výskytu může být počet dostupných pozorování z jednotlivých čtverců. Podle toho kritéria leží těžiště severomoravské populace evidentně v centrálních partiích Moravskoslezských Beskyd, v Pošumaví se nejvíce nálezů koncentruje do prostoru mezi Modravou a Prášily (viz obr. č. 10).

Ukazuje se tedy, že v současné době jsou na našem území dvě hlavní oblasti výskytu vlků – Moravskoslezské Beskydy (s přilehlými územími) a Pošumaví. V obou regionech je patrná tendence k postupnému rozšiřování areálu (Hostýnsko-vsetínská hornatina a Javorníky, resp. jižní část Šumavy), zároveň ale nelze přehlédnout odlišný charakter osídlení. Zatímco na severovýchodní Moravě, kde vzrůst početnosti vlků dobře koresponduje s vývojem populační dynamiky druhu na Slovensku a Polsku, máme co dočinění se stálou, každoročně se rozmnožující populací (pozorování mláďat). V Pošumaví

jde i přes relativně početné údaje stále jen o sporadický výskyt jednotlivých kusů (převážně samců) bez prokázané reprodukce, takže o stálé populaci hovořit nelze. Přibývající záznamy o přítomnosti vlků v Hrubém Jeseníku a okolí možná signalizují vznik třetí oblasti výskytu na severozápadě Moravy, podporované migrací z přilehlých oblastí Polska (viz např. zástřely u Janova (1933) či Břidličné (2005) (Schellenberg, 2007). Do budoucna nelze vyloučit ani výskyt vlka v některých oblastech Západních Sudet (Krkonoše, Jizerské hory) v návaznosti na obnovenou stálou populaci v saské části Horní Lužice.

Zatímco výskyt vlka na severní Moravě a ve Slezsku lze vcelku logicky vysvětlit návazností na slovenské či polské populace, původ šumavských vlků dosud uspokojivě vysvětlen není. V komentářích se objevují ponejvíce úvahy (nepodložené) o migraci ze Západních Karpat či dokonce dinárských pohoří, případně z introdukovaných populací v Německu a Švýcarsku. Další možnost se nabízí v souvislosti s únikem vlčí smečky ze ZOO v NP Bavorský les v zimě 1975/1976. Je zajímavé, že odchyceno nebo uloveno bylo víc jedinců, než uteklo ze zajetí, což by přece jenom mohlo naznačovat možné rozmnožování vlka i na Šumavě. A konečně nelze vyloučit ani další úniky z chovů, záměrné vypouštění či záměnu se zdivočelými ovčáckými psy. Jak ukazují výsledky z bavorské části Šumavy, nemusí takové případy být ojedinělé. U většiny kadáverů uhynulých či ulovených jedinců z poslední doby nebyly bohužel provedeny příslušné genetické rozborů mitochondriální DNA, které by napomohly k identifikaci druhu i původu jednotlivých zvířat, a tak je třeba otázku výskytu vlků na Šumavě přijímat s jistou rezervou. Křížení vlků a ovčáckých psů je ve volné přírodě krajně nepravděpodobné.

Status druhu v ČR: Původní druh se zbytkovým (reliktním) výskytem v důsledku intenzivního pronásledování a zkulturnění krajiny (Anděra, 1996).

Ochrana a stupeň ohrožení: V současné době u nás vlk obecný patří mezi zvláště chráněné druhy živočichů v kategorii kriticky ohrožených druhů (Vyhl. MŽP ČR č. 395/1992 Sb.). V prvních verzích červených seznamů či knih vztahujících se na celé území bývalého Československa byl řazen jako druh vzácný. V rámci ČR byl jako kriticky ohrožený druh uveden hned v prvním návrhu červeného seznamu z konce 80. let a do stejné kategorie je zařazen i v aktuálním Červeném seznamu savců ČR.

V myslivecké legislativě je vlk celoročně hájeným druhem od r. 1988 (Vyhl. MZVŽ č. 20/88 Sb.) a od roku 2002 (Zákon č. 449/2001 Sb.) patří mezi zvěř, kterou nelze lovit podle mezinárodních smluv, jimiž je Česká republika vázána; anebo patří mezi zvláště chráněné živočichy podle zvláštních právních předpisů.

Škoda způsobená vlkem na životě nebo zdraví fyzických osob a na hospodářském zvířectvu je hrazena od 10. května 2000 ze zákona (Zákon č. 115/2000 Sb. ve znění pozdějších předpisů) státem. V rámci legislativy Evropské unie najdeme vlka v přílohách II a IV Směrnice rady č. 92/43/EEC (Druhy v zájmu EU vyžadující zvláštní územní ochranu a druhy v zájmu EU vyžadující přísnou ochranu). Dále je jako přísně chráněný druh zařazen i do Přílohy II Bernské konvence a nechybí ani v CITES. V Červeném seznamu IUCN aktuálně figuruje jako druh málo dotčený.

Početnost: Relativně velký objem dat o současných pozorováních může vyvolat zdánlivý dojem vysoké početnosti vlků u nás, ve skutečnosti se však stále pohybujeme na úrovni jedinců (Šumava) či několika desítek kusů (severní Morava a Slezsko). Na přelomu tisíciletí byla celková početnost vlka obecného na území ČR odhadnuta na 5 až 17 kusů. V letech 2000–2003 byl pouze v Beskydech stav odhadován na 2–4 jedince a současné odhady se pohybují okolo sedmi jedinců (Bartošová, 2003). Přesnější údaje zatím k dispozici nejsou, orientačně lze vycházet z poměrů v sousedních oblastech Polska, kde se v zimním období pohybuje populační hustota mezi 1,3–1,9 ex./100 km² (průměr 1,6 ex./100 km²). Zřetelnějšímu nárůstu početnosti vlků u nás, zejména v moravsko-slezském prostoru, který by odpovídal setrvalé dlouhodobější migraci ze Slovenska a Polska, zatím brání nelegální lov (Jirát, 2003).

Ekologie: Vlk dokáže osídlit nejrozmanitější biotopy, což ostatně ukazuje i jeho rozlehlý areál rozšíření, zahrnující několik podnebních pásem a biogeografických oblastí. I když není primárně lesním druhem, jsou to právě lesní komplexy, které ve střední Evropě upřednostňuje. Vedle dostatečných potravních zdrojů a intenzity lovu jsou za rozhodující faktory jeho výskytu považovány zejména rušivé civilizační vlivy (např. hustota zástavby a dopravních komunikací, intenzita hospodaření v lesích, turistický ruch apod.). Je zajímavé, že v našich podmínkách, kde vlci rovněž obývají převážně zalesněné hornaté prostředí, se vliv těchto faktorů nejeví příliš výrazný. V Beskydech a na Šumavě bylo zjištěno, že

rozhodujícím antropickým aktivitám (např. hustotě sítě komunikací, turistických tras, lyžařských areálů či sídel) se vlci dokážou do jisté míry přizpůsobit denními či sezónními změnami chování. V beskydské části areálu bylo pozorováno, že vlci se vyhýbají biotopům charakteru bučin, dubohabřin, suťových lesů a pasekám, naopak sklon reliéfu a jeho orientace vůči světovým stranám se ukazují být nepodstatné (Banaš et al., 2008).

Období (počet jedinců)	Oblast - panství	Pramen
1436 – zástřel 13 vlků	Aš	Ministr J., 1966, <i>Historický průzkum lesů lesního hosp. celku Františkovy Lázně I. – II.</i> , str. 90
1607 – odchyt vlka	Česká Kamenice	Flasar I. a Flasarová, 1977 M., <i>Die Ergänzungen zur Arbeit Die Wirbeltierfauna Nordwestböhmens – Die bisherigen Ergebnisse ihrer Erforschung</i> , str. 30
1626 – běh skupin vlků městě	Přísečnice	Ministr J., 1954, <i>Historický průzkum lesů lesního hosp. celku Přísečnice I. – II.</i> , str. 106, 107
1641 – požírání padlých vojáků	Přísečnice	Ministr J., 1954, <i>Historický průzkum lesů lesního hosp. celku Přísečnice I. – II.</i> , str. 106, 107
1650 – přemnožení vlka	Vejprty	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Die historische Chronik“ – str. 144, 145
1674 – zástřel 7 vlků	Česká Kamenice	Flasar I. a Flasarová M., 1977, <i>Die Ergänzungen zur Arbeit Die Wirbeltierfauna Nordwestböhmens – Die bisherigen Ergebnisse ihrer Erforschung</i> , str. 30
1677 – zástřel 7 vlků	Česká Kamenice	Flasar I. a Flasarová M., 1977, <i>Die Ergänzungen zur Arbeit Die Wirbeltierfauna Nordwestböhmens – Die bisherigen Ergebnisse ihrer Erforschung</i> , str. 30
1678 – pozorování smeček vlků	Vejprty	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Die historische Chronik“ – str. 228, 229, 325
1679 – odstřel 5 vlků	Česká Kamenice	Flasar I. a Flasarová M., 1977, <i>Die Ergänzungen zur Arbeit Die Wirbeltierfauna Nordwestböhmens – Die bisherigen Ergebnisse ihrer Erforschung</i> , str. 30
1681 – odstřel 2 vlků	Česká Kamenice	Flasar I. a Flasarová M., 1977, <i>Die Ergänzungen zur Arbeit Die Wirbeltierfauna Nordwestböhmens – Die bisherigen Ergebnisse ihrer Erforschung</i> , str. 30
1683 – pozorování vlčích vlčic	Přísečnice	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Die historische Chronik“ – str. 227, 228
1684 – zástřel 6 vlků	Česká Kamenice	Flasar I. a Flasarová M., 1977, <i>Die Ergänzungen zur Arbeit Die Wirbeltierfauna Nordwestböhmens – Die bisherigen Ergebnisse ihrer Erforschung</i> , str. 30
1686 – odstřel 8 vlků	Česká Kamenice	Flasar I. a Flasarová M., 1977, <i>Die Ergänzungen zur Arbeit Die Wirbeltierfauna Nordwestböhmens – Die bisherigen Ergebnisse ihrer Erforschung</i> , str. 30
1695 – vystopování vlka	Horní Hrad	Flasar a Flasarová, <i>Die Ergänzungen zur Arbeit: Die Wirbeltierfauna Nordwestböhmens – Die bisherigen Ergebnisse ihrer Erforschung</i> , str. 30
1695 – 25. 6. – spatření vlka	Přísečnice	Ministr J., 1954, <i>Historický průzkum lesů lesního hosp. celku Přísečnice I. – II.</i> , str. 106, 107

<i>smečky vlků</i>		<i>Prisečnice I. – II.</i> , str. 106, 107
1696 – zástřel 2 vlků	Annaberg	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Die historische Chron – str. 228, 229, 325
1697 – 18. 6. – pozorování vlka	Marienberg	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Die historische Chron – str. 228, 229, 325
1702 – zástřel vlka	Ostrov	Ministr J., 1964, <i>Historický průzkum lesů lesního hosp. celku Karlovy Vary</i> , str. 43, 44
1725 – 8. 6. – hon a zástřel 1 vlka	Kynšperk	Ministr J., 1966, <i>Historický průzkum lesů lesního hosp. celku Františkovy Lázně I. – II.</i> , str. 42, 43
1725 – 28. 6. – spatření smečky vlků s mládřaty	Marienberg	archivní záznamy muzea Marienberg, „Die Jägererei“ str. 35,
1725 – 5. 7. – rozeznání lovené zvěře smečkou v	Toužim	Ministr J., 1963, <i>Historický průzkum lesů lesního hosp. celku Teplá I. – II.</i> , str. 81
1726 – 14. 7. – pozorování smečky vlků	Vejprty	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Die historische Chron – str. 228, 229, 325
1727 – 20. 6. – pozorování vlka	Marienberg	archivní záznamy muzea Marienberg, „Die Jägererei“ str. 25, 26
1734 – viděna smečka vlků	Teplá	Ministr J., 1963, <i>Historický průzkum lesů lesního hosp. celku Teplá I. – II.</i> , str. 64, 65
1736 – hon a zástřel 1 vlka	Teplá	Ministr J., 1963, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Teplá I. – II.</i> , str. 61, 62
1736 – 22. 6. – sledování 2 mládřat	Annaberg	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Die historische Chron – str. 135, 137
1737 – zástřel 1 vlka	Mariánské Lázně	Ministr J., 1966, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Mariánské Lázně I. – II.</i> , str. 17
1737 – zástřel 1 vlka	Ostrov	Ministr J., 1964, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Karlovy Vary</i> , str. 43, 44
1745 – hon a zástřel vlka	Teplá	Ministr J., 1963, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Teplá I. – II.</i> , str. 61, 62
1745 – pozorování smečky vlků	Annaberg	Muzeum Annaberg. Myslivecké noviny – str. 33, 34
1746 – zástřel 2 vlků	Marienberg	archivní záznamy muzea Marienberg, „Die Jägererei“ str. 23 24
1746 – 22. 6. – sledování smečky vlků	Vejprty	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Die historische Chron – str. 224, 225
1746 – zástřel 6 vlků	Teplá	Ministr J., 1963, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Teplá I. – II.</i> , str. 61, 62
1751 – průchod smečky vlků	Teplá	Ministr J., 1966, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Teplá I. – II.</i> , str. 64, 65
1753 – zástřel 2 vlků	Kovářská	Oblastní muzeum Sachsen Anhalt – „Die historische Chron – str. 333, 334
1759 – zástřel vlka	Česká Kamenice	Flasar I. a Flasarová M., 1977. <i>Die Ergänzungen zur Arbeit Die Wirbeltierfauna Nordwestböhmens – Die bisherigen Ergebnisse ihrer Erforschung</i> , str. 30
1775 – zástřel 1 vlka	Bílina	Flasar I. a Flasarová M., 1977. <i>Die Ergänzungen zur Arbeit Die Wirbeltierfauna Nordwestböhmens – Die bisherigen Ergebnisse ihrer Erforschung</i> , str. 30
1803 – poslední viděný	Aš	Ministr J., 1966, <i>Historický průzkum lesů les. hosp. celku Františkovy Lázně I. – II.</i> , str. 90
1815 – složení poslední vlka na česko-saské hranici	Mariastern	Flasar I. a Flasarová M., 1977. <i>Die Ergänzungen zur Arbeit Die Wirbeltierfauna Nordwestböhmens – Die bisherigen Ergebnisse ihrer Erforschung</i> , str. 30

Výčet důležitých historických údajů pozorování/zástřelu vlka z tabulky

1. První zmínka o vlčích na území Krušných hor spadá již do roku 1436, kde je zaznamenán zástřel 13 vlků na území ašského panství.
2. Další záznamy pocházejí již ze začátku 17. století. Roku 1607 byl odchycen vlk v České Kamenici.
3. V 17. století se vlk velmi rozmnožil, což dokazuje událost z roku 1626, kdy vlci pobíhali přímo ve městě Přísečnice. Nejspíš zde hledali potravu, která v důsledku přemnožení vlků v této oblasti nebyla v lesích dostačující.
4. V roce 1641 (období Třicetileté války) požírali vlci padlé vojáky a koně v přísečnické oblasti. Toto období přispělo k poslednímu většímu rozmnožování vlků.
5. Ještě v roce 1650 je zaznamenáno v oblasti Vejprt velké přemnožení vlků.
6. Vlci byli hojní i v České Kamenici, odkud máme hned několik odstřelů této šelmy z roku 1674, 1677, 1679 a 1681.
7. Významné je pozorování vlčice se dvěma narozenými vlčaty v oblasti Přísečnice roku 1683.
8. Ze 17. století pochází historické záznamy i ze saské strany Krušnohoří. Roku 1696 jsou na území Annabergu zastřeleni dva vlci. O rok později (18. 6. 1697) máme doloženo pozorování vlka v Marienbergu.
9. V 18. století je vlk pořád hojný, více však na německé straně Krušných hor, kde dochází i k rozmnožování této šelmy. Dokazuje to údaj z Marienbergu, kde je 26. 8. 1725 pozorována smečka vlků s mláďaty.
10. 14. 7. 1726 je pozorována větší smečka vlků i v Čechách, ve Vejprtech
11. I v oblasti Teplé jsou vlci stálými obyvateli lesa. Roku 1734 udává lesník pozorování osmičlenné smečky vlků.
12. Mezi velmi významné patří sledování dvou mláďat v Annabergu 22. 6. 1736.
13. Další smečky byly opět spatřeny na německém území a to v roce 1745 v Annabergu.
14. Vlci i v první polovině 18. století přecházejí z německé strany Krušných hor do českých hraničních oblastí. Proto byla migrující smečka spatřena 22. 6. 1746 na území Vejprt.

15. V 2. polovině 18. století záznamů o vlčích ubývá. Významné pozorování nastalo v oblasti Teplé roku 1751, zde byla spatřena poslední smečka
16. Dále jsou dokumentovány pouze ojedinělé záznamy, například zástřel dvou vlků roku 1753 v Kovářské či jednoho vlka roku 1759 v České Kamenici, a roku 1775 v Bílině.
17. Poslední pozorování vlka na ašském panství pochází z roku 1803.
18. Poslední doložený záznam o výskytu vlka pochází z roku 1815, kde byl na česko-saské hranici v oblasti Mariasternu zastřelen poslední vlk.

Výskyt v Krušných horách: Vlk obecný se stejně jako ostatní velké šelmy vyskytoval v krušnohorské oblasti již před několika stovkami let a byl zde velmi rozšířený. Jako predátor velkých i menší býložravců se však stal stálým nepřítelem člověka. Lidé se snažili již od středověku této šelmy všemožnými způsoby zbavit. Pořádali na ně štvance, vykopávali vlčí jámy a stavěli vlčí zahrádky, speciální chytací ohrady určené pouze vlkům (Andreska & Andresková, 1993).

První historický údaj o odstřelu vlků z krušnohorské oblasti známe již z 15. století, kdy bylo roku 1436 zastřeleno na ašském panství 13 vlků. Pokud byla v horských oblastech hojná potrava, zůstávali vlci ve vyšších polohách a neprostupných lesích a snažili se člověku vyhnout, jak na české, tak na saské straně Krušných hor. První saské prameny se zmiňují o vlčích již ve 14. století (Miles, 1994), teprve v 17. století se ale rozmnožili natolik, že scházeli z hor do měst a vesnic a napadali dobytek i psy. V Přísečnici dokonce pobíhali po městě ve snaze sehnat si potravu. Dokládá to událost z roku 1626, kde právě v Přísečnici v důsledku přemnožení vlků začaly první opatření proti této psovitě šelmě (Ministr, 1954). Lidé měli strach a to byla prvotní záminka k neutuchajícímu vybíjení této šelmy.

V Sasku byl v 17. století vlk stálou a rozšířenou lesní šelmou, i když už v této době je pokles populace znatelný. Vrchní lovčí i přesto odhadoval vlčí populaci na 5000 jedinců (Miles, 1994). Ke konci 17. století se stavy vlků snižují (Kluth, 2002). Během Třicetileté války, kdy přísečnickými lesy projížděl generál Banner se svou armádou, vlci požírali jeho padlé vojáky i koně (Ministr, 1954). Bohužel ani příznivé okolnosti tuto šelmu nezachránily. Na vlka bylo i nadále pohlíženo jako na škodnou zvěř a štvance pokračovaly.

V roce 1688 se na velkostatkách Přísečnice, Most, Chomutov a Jirkov ruší železa a samostříly na vlky. Podle nařízení nejvyššího lovčího Popela z Lobkovic působí tyto návnady škody na jelení zvěři, a proto se začínají stavět převážně vlčí zahrádky (Andreska & Andresková, 1993). Ještě 25. 6. 1695 je spatřena v blízkosti Přísečnice velká smečka vlků (Ministr, 1954). V této oblasti se pravděpodobně jedná o poslední smečku čítající přes pět jedinců.

Vlci posléze postupovali směrem na západ nebo na saskou stranu Krušných hor. V 18. století vlk postupně ustupuje a jednotlivci odtržení od smečky bývají dlouhou dobu naháněni a uštvaní. Jeden z prvních údajů nacházíme již v roce 1702, kdy je zastřelen na ostrovském panství jeden vlk (Ministr, 1964). Další záznam pochází až z roku 1725, kdy se v Kynšperku konal hon na pozorovaného vlka; 8. června téhož roku byl vlk uštván a zastřelen (Ministr, 1966).

Mezi poslední oblasti, kde se vlčím smečkám dařilo, patří Teplá, což dokazují četné historické informace. Dne 5. července 1725 byli myslivci svědky rozehnaní lovené zvěře smečkou vlků v Toužimi. Překvapivé je, že vlky nezastrašilo ani několikanásobné vystřelení (Ministr, 1963). V první polovině 18. století jsou vybíjeni i vlci v Sasku, konkrétně na západě byli zcela vyhubeni (Miles, 1994). Kolem roku 1800 ještě vlci každoročně migrovali z Polska (Kluth, 2002). Roku 1815 byl zastřelen na českosaské hranici poslední vlk (Ansorge, 2007). Od té doby nebyla v saské oblasti prokázána reprodukce populace.

Další fáze rozšiřování vlčí populace je datována do roku 1845 u Trebendorfu a Halbau (Butzeck, 1988). Začátkem 2. poloviny 18. století je v oblasti Teplé pozorována poslední početnější smečka vlků, čítající kolem osmi jedinců (Ministr, 1963).

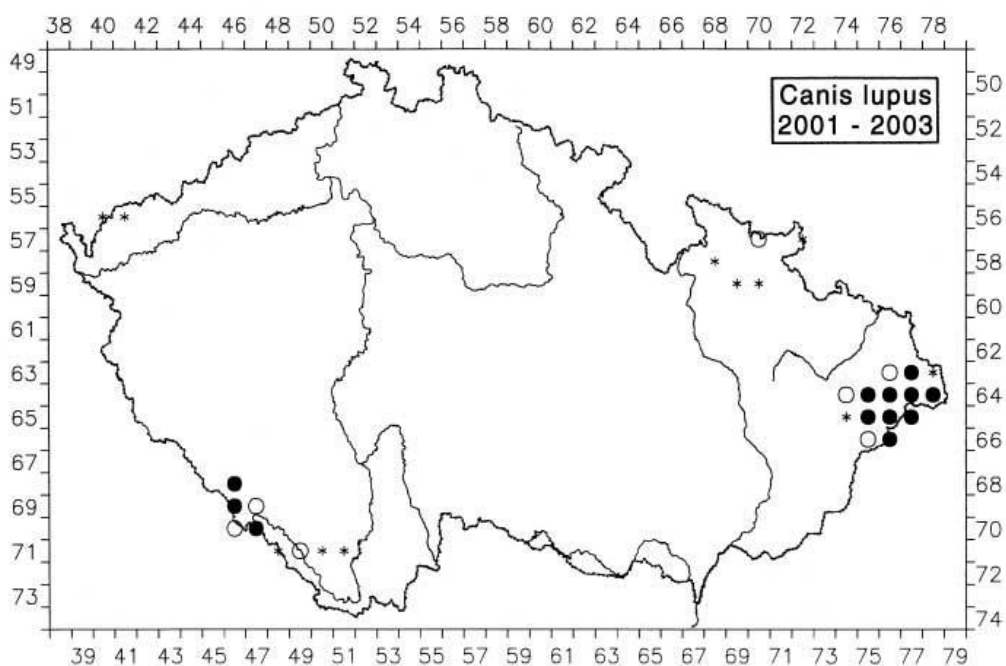
Na konci 18. století se již vlk vyskytuje v krušnohorských lesích jen velmi ojediněle. Jeden migrující vlk se v roce 1899 zdržoval v blízkosti Hoyerswerdy (Butzeck, 1988). Od vymření této šelmy se dlouhých 90 let na území Saska žádný vlk nevyskytoval (Ansorge & Schellenberg, 2007). V průběhu dalších deseti let (1736–1746) bylo na území Teplé zastřeleno ještě osm vlků (Ministr, 1963). Doloženy máme další dva zástřely vlků roku 1737 v oblasti Ostrova a Mariánských Lázní (Ministr, 1966). Roku 1803 byl usmrcen na ašském panství ve Smrčínách poslední vlk krušnohorských lesů (Ministr, 1966)

Situace na saské straně Krušných hor je jiná než v Čechách. Na začátku 80. let 20. století přecházejí do Saska vlci ze západního Polska a již v polovině 90. let 20. století se ne

území Horních Lužic nacházejí jednotliví vlci (Kluth, 2002; Ansorge & Schellenberg, 2007). Na počátku 21. století se saské vlčí smečky etabloují. O pár let později již existují na území Neustädter Heide usídlené a plně se rozmnožující vlčí populace.

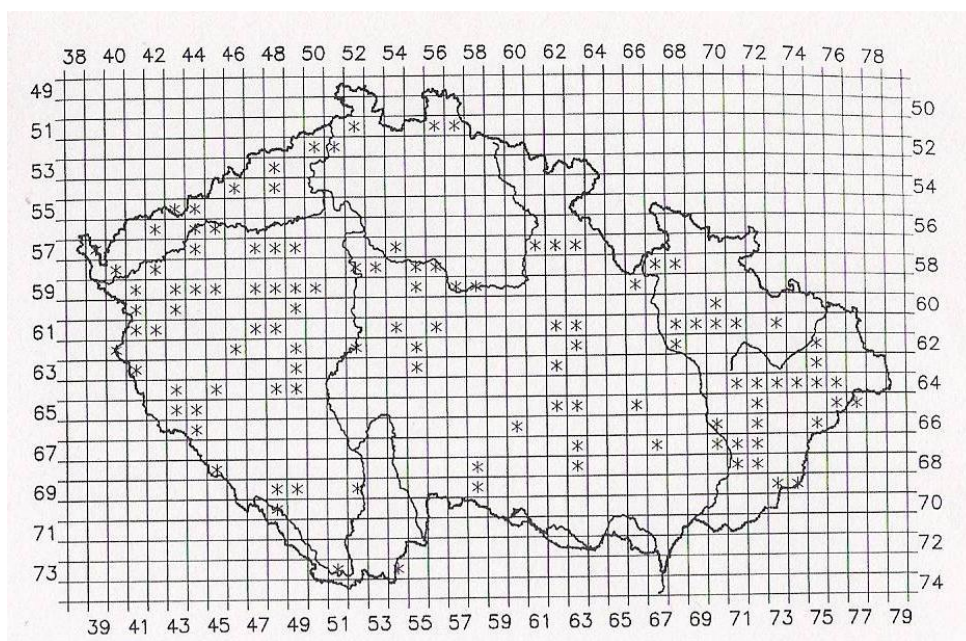
Další smečka se etablovala do oblasti Muskauer Heide (Schellenberg, 2007). V oblasti Horních Lužic, Teichlandschaft a Muskauer Heide se zjistila opět nová vlčí smečka. Z výsledků genetických analýz této populace se zjistilo, že se jedná o vlky narozené na saském území, nejméně osm vlků však muselo pocházet z Polska (Kluth, 2002). Celkově vzato si je populace sasko-západopolských vlků blízká s vlky severovýchodního Polska (Ansorge, 2007).

Trvalo téměř 110 let, než se vlci opět navrátili do Saska, do těsné blízkosti Krušných hor. Aktuálně se zde vyskytuje přibližně 60 vlků, většina z nich přežívá a dokonce se i úspěšně navrácí do severo-východní části země. V samotných braniborských a saských Lužicích se vyskytuje asi 50 jedinců (Butzeck, 1988). Na české straně Krušných hor v současnosti žádný vlk trvale nežije.

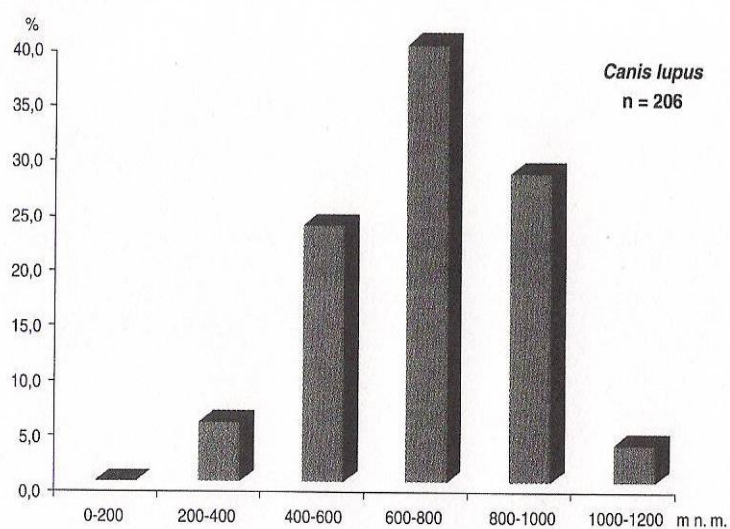
Obr. 10: výskyt vlka obecného (*Canis lupus*) v České republice v období 2001–2003
(•stálý výskyt, ◦ nepravidelný výskyt, * vyjíměčný výskyt /migrace).

Fig. 10: Occurrence of Gray Wolf (*Canis lupus*) in the Czech republic in 2001–2003
(•regular occurrence, ◦ irregular occurrence, * exceptional occurrence/migrations).

Obr. 11: historický výskyt vlka obecného (*Canis lupus*) v České republice (14. – 19. století).

Fig. 11: historical occurrence of Gray Wolf (*Canis lupus*) in the Czech Republic (14th – 19th centuries).

Obr. 12: výskyt vlka obecného (*Canis lupus*) v ČR podle nadmořské výšky.

Fig. 12: occurrence of Gray Wolf (*Canis lupus*) in the Czech Republic according to altitude.

Obr. 13: vlk obecný (*Canis lupus*)
autor: Jiří Bohdal

Obr. 14: vlk obecný (*Canis lupus*)
autor: Miloš Anděra

Obr. 15: vlk obecný (*Canis lupus*)
autor: Jiří Bohdal

7. Závěr

Vlk obecný (*Canis lupus*), medvěd hnědý (*Ursus arctos*) ani rys ostrovid (*Lynx lynx*) se v současné době v Krušných horách nevyskytují.

Poslední zdejší záznam výskytu **medvěda hnědého** pochází z roku 1758, kdy byl pozorován u Děčína. Na saské straně Krušných hor medvěd žil pravděpodobně až do roku 1760, kdy byl naposledy spatřen u města Lautern. Lov medvěda hnědého v oblasti Krušnohoří byl již v 16. století zapovězen, zákaz však dodržován nebyl. Proto se lov stal jednou z příčin jeho vymizení z této oblasti. Další příčinou byly proměny místních lesů: medvěd vyhledává oblasti pralesovitého typu, proto s postupným úbytkem stromů důsledkem těžby opustil Krušné hory. Vzhledem k tomu, že na Krušné hory v současné době nenavazuje žádná souvislá populace z blízkého okolí, neočekáváme, že by se medvěd do této oblasti navrátil.

Poslední krušnohorský **rys ostrovid** byl zastřelen roku 1785 u Děčínského Sněžníku. Roku 1815 byl zastřelen i poslední saský rys. Rys je ze všech tří velkých šelem, kterým je věnována tato práce, nejvíce citlivý na změnu životního prostředí, a aby se mohl rozmnožovat a vytvořit souvislou populaci, vyžaduje lesnatost vyšší než 50 %. Je tedy zřejmé, že zhoršení životního prostředí spolu s ubývající lesnatostí se mu v Krušných horách stalo osudným. Celková situace rysa ostrovida je však lepší než u medvěda hnědého: rys ostrovid byl v České republice úspěšně reintrodukovan a jeho souvislá populace dnes žije na Šumavě. Je tedy pravděpodobnější, že po zlepšení životních podmínek v Krušných horách se rys usídí i zde.

Vlk obecný zmizel z české strany Krušných hor po roce 1803, kdy byl naposledy pozorován na ašském panství. Roku 1815 byl zastřelen také poslední saský vlk v Mariasternu. Vlk není příliš náročný na prostředí, které obývá. Důležité jsou pro něj především potravní zdroje a částečně se dokáže smířit i s rušivými civilizačními vlivy. Na vlka se však již od prvního setkání s člověkem nahlíželo jako na škodnou zvěř a lidé se ho báli. Intenzivně ho vybíjeli a pořádali na něj hony, což se mu stalo osudným i v Krušných horách. V současné době však vzrůstá početnost vlků v Moravskoslezských Beskydech, kde vývoj populace koresponduje se změnami populační dynamiky této šelmy na Slovensku a v Polsku. Ojedinelé výskyty samců jsou hlášeny také z Pošumaví. Nadějí pro návrat vlka do Krušných hor je německá Horní Lužice, kde se vyskytuje několik smeček,

jejichž zakladatelé pochází z Polska. Žije zde přibližně 50 vlků. U vlka je ze všech tří zmiňovaných velkých šelem nejvíce pravděpodobné, že se do Krušných hor vrátí.

Úplným závěrem lze konstatovat, že vyhubení velkých šelem v regionu Krušných hor bylo důsledkem lidské činnosti, jde tedy rozhodně o integrální působení člověkem vyvolaných změn v krajině a soustavného loveckého tlaku. Není v silách předložené studie korektně určit poměr jmenovaných vlivů. Na případný návrat velkých šelem Krušné hory teprve čekají.

8. Literatura a prameny

1. ANDĚRA M., ČERVENÝ J., 2009: Velcí savci v České republice. Rozšíření, historie a ochrana. 2. šelmy (Carnivora). – Národní muzeum, Praha, 88 pp.
2. ANDĚRA M., Červený J., BUFKA L., BARTOŠOVÁ D. A KOUBEK P., 2004: Současné rozšíření vlka obecného (*Canis lupus*) v České republice. – *Lynx* 35: 5–12.
3. ANDĚRA M., HANZAL V., 1996: Atlas rozšíření savců v České republice. Předběžná verze. II. Šelmy (Carnivora). – Národní muzeum, Praha, 85 pp.
4. ANDRESKA J., 1962: Vlci v Čechách. – *Myslivost*, 1962 (2): 178–181.
5. ANDRESKA J., 2010: Velké šelmy jako problém environmentální výchovy (1). Medvěd hnědý. *Biologie, chemie, zeměpis* 2: 54–59.
6. ANDRESKA J., 2010: Velké šelmy jako problém environmentální výchovy (2). Vlk obecný. *Biologie, chemie, zeměpis* 3: 106–112.
7. ANDRESKA J., 2010: Velké šelmy jako problém environmentální výchovy (3). Rys ostrovid. *Biologie, chemie, zeměpis* 4: 158–164.
8. ANDRESKA J., ANDRESKOVÁ E., 1993: Tisíc let myslivosti. – Vimperk, Tina, 443 pp.
9. ANONYMUS, 1921: Der letzte Bär bei Ossek. – *Unsere Heimat, Blatt. f. Heimatkunde d. Leitmeritzen Gaus*, 2 (7): 28.
10. ANSORGE H., KLUTH G., HAHNE S., 2004: Die Ernährung der freilebenden Wölfe in Sachsech. – *Mitt. Sächs. Säugetierfr.*, 1: 6 – 9.
11. BARTOŠOVÁ D., 2004: Medvěd hnědý v CHKO Beskydy. – *Svět myslivosti*, 5 (2): 16–20.
12. BÁRTA Z., 1958: Rys ostrovid v Československu. – *Živa*, 6 (4): 148–150.
13. BUFKA L., 1997: Vývoj populace rysa ostrovida (*Lynx lynx*) na Šumavě v letech 1990 – 1997; pp.: 21 – 27. – In: Rys ostrovid v České republice. Sborník referátů, Šumava-Rohanov, 19.–20. června 2012, 62 pp.
14. BUFKA L., ČERVENÝ J., KOUBEK P., HORN P., 2000: Radiotelemetrický výzkum rysa ostrovida (*Lynx lynx*) na Šumavě – předběžné výsledky; pp.: 143 – 153. – In: Predátoři v myslivosti. Sborník referátů. Celostátní konference, Hranice 1.–2. září 2000, Česká lesnická společnost, Praha, 176 pp.
15. BUTZECK S., 1988: Beiträge zur Geschichte der Säugetierfauna der DDR. Teile 3: Der Wolf. – *Hercynia*. 122 pp.

16. ČERVENÝ J., ANDĚRA M., KOUBEK P., 1996: Vyhodnocení výskytu rysa ostrovida (*Lynx lynx*) v České republice. – *Ochrana přírody*, 51 (8): 233–238.
17. ČERVENÝ J., ANDĚRA M., KOUBEK P., BUFKA L., 2006: Změny v rozšíření našich savců na začátku 21. století. – *Ochrana přírody*, 61 (2): 44–51.
18. ČERVENÝ J., BARTOŠOVÁ D., ANDĚRA M., KOUBEK P., 2004: Současné rozšíření medvěda hnědého (*Ursus arctos*) v České republice. – *Lynx* 35: 19–26.
19. ČERVENÝ J., KOUBEK P., BUFKA L., 2006: Velké šelmy v České republice. IV. Rys ostrovid. – *Vesmír*, 85 (2): 86–94.
20. ČERVENÝ J., KOUBEK P., BUFKA L., 1998: Velké šelmy v naší přírodě. – MŽP ČR a AOPK ČR, Praha, 32 pp.
21. ČERVENÝ J., KOUBEK P., BUFKA L., 1999: Aktualizace výskytu a potravy rysa (*Lynx lynx*) v České republice. – *Ochrana přírody*, 54 (3): 82–88.
22. FLASAR I., FLASAROVÁ M., 1975: Die Wirbeltierfauna Nordwestböhmens (severozápadní Čechy) – Die bisherigen Ergebnisse ihrer Erforschung. – *Zool. Abhandlungen*, 33, Supplementum: 1–150.
23. FLASAROVÁ M., FLASAR I., 1977: Das historische Vorkommen großer Raubtiere in Nordwestböhmen. – *Sächsische Heimatblätter*, 23 (4): 161–163.
24. HELL P., 2001: Vlk v slovenských Karpatoch a vo svete. – *PaPPRESS*, Bratislava, 182 pp.
25. HORÁČEK I., 2000: Historický vývoj fauny střední Evropy. – *Academia*. 133 pp.
26. HOŠEK E., 1967: Medvědi na Moravě a ve Slezsku. – *Acta. Mus. Siles.* str. 173 – 184.
27. HŮRKA L., 1975: Faunistická pozorování v západních Čechách v roce 1974. – *Sborník Západočeského muzea v Plzni, Příroda*, 12: 1–27.
28. HŮRKA L., 1977: Faunistická pozorování v západních Čechách v roce 1976. – *Sborník Západočeského muzea v Plzni, Příroda*, 20: 1–32.
29. HŮRKA L., 1992: Die Säugetiere des westlichen Teiles der Tschechischen Republik. IV. Die Raubtiere (Carnivora) und Paarhufer (Artiodactyla). *Folia Museum Rerum Naturalium Bohemiae Occidentalis, Zoologica*, 35: 1–35.
30. JIRÁT J., 2003a: Stanou se vlci trvalou součástí naší přírody? – *Myslivost*, 51 (11, 12): 11–13.
31. JIRÁT J., 2003b: Stanou se vlci trvalou součástí naší přírody? – *Myslivost*, 51 (11, 12): 7–10.
32. KOKEŠ O., 1970: Historie rozšíření velkých šelem v českých zemích. – *Lynx* 11: 12–14.

33. KOTHERA L., 2007: Střípky z medvědí historie karlovarského Krušnohoří. – *Myslivecké zábavy* 4: 1–2, příloha časopisu *Myslivost*.
34. KOTHERA L., 2009: Po stopách posledních vlků. – *Myslivecké zábavy* 1: 1–3, příloha časopisu *Myslivost*.
35. KREJČÍ, R., 2001: Poškození smrkového lesa v Krušných horách. – *Vesmír*, 80: str. 576 – 579.
36. KUNC L., 1996a: Vlci opět v Beskydech. – *Živa*, 44 (2): 82–83.
37. LAŇKA V., 1989: Vlk na Rakovnicku. – *Živa*, 37 (5): 237.
38. MILES P., 1994: Nálezy některých vzácnějších druhů obratlovců v období let 1966 – 1994. – *Prunella*, 20: 25 – 32.
39. MINISTR J., 1963: Ze starých krušnohorských letopisů. – *Lázeňský časopis*, 9: 10–11.
40. MINISTR J., 1967: Historický průzkum lesů Františkovy Lázně. I. a II. – Rukopis, ÚHÚL Brandýs nad Labem, pobočka Plzeň, pracoviště Karlovy Vary, 131 pp.
41. MINISTR J., 1965: Historický průzkum lesů Mariánské Lázně. I. a II. – Rukopis, ÚHÚL Brandýs nad Labem, pobočka Plzeň, pracoviště Karlovy Vary, 153 pp.
42. MINISTR J., 1963: Historický průzkum lesů Teplá. I. a II. – Rukopis, ÚHÚL Brandýs nad Labem, pobočka Plzeň, pracoviště Karlovy Vary, 156 pp.
43. MINISTR J., 1971: Po stopách posledních vlků na Karlovarsku. – *Živa*, 20 (4): 155–156.
44. MINISTR J., 1972: Po stopách posledních medvědů v severozápadních Čechách. – *Živa*, 20 (4): 156–159.
45. NOŽIČKA J., 1962: Proměny lesů a vývoj hospodaření v Krušnohoří do r 1848. – *Rozpravy ČSAV, mat. – přír.*, 72 (3): 1–113.
46. JANÍK M., VOSKÁR J., BUDAY M., 1986: Present distribution of the brown bear (*Ursus arctos*) in Czechoslovakia. – *Folia Venat.*, 16: 331 – 352.
47. PAVELKA S, TREZNER J., 2001: Příroda Valašska. ČSOP, Vsetín, 488 pp
48. PROCHÁZKA V., 2004: Zajímavosti. – *Myslivost*, 52 (9): 32.
49. SCHELLENBERG J., HOHBERG K., 2006: Der Wolf am Nordrande der Sudeten. – *Przyroda Sudetów*, 9: 207–210.
50. SCHLEGER E., 1966: Historický průzkum pro lesní hospodářský celek Klášterec nad Ohří, podle archivních pramenů Státní archiv Klášterec n. O. a Státní archiv Praha. – Rukopis, Děčín, 93 pp.

- 51.** ŠEDO I., 1979: Faunistická pozorování v západních Čechách v roce 1978. – *Sborník Západočeského muzea v Plzni, Příroda*, 33: 31–74.
- 52.** ŠEDO I., 1980: Faunistická pozorování v západních Čechách v roce 1979. – *Sborník Západočeského muzea v Plzni, Příroda*, 37: 71–46.
- 53.** ŠEDO I., 1981: Faunistická pozorování v západních Čechách v roce 1980. – *Sborník Západočeského muzea v Plzni, Příroda*, 39: 1–47.
- 54.** ŠEDO I., 1984: Faunistická pozorování v západních Čechách v roce 1983. – *Sborník Západočeského muzea v Plzni, Příroda*, 51: 1–54.
- 55.** ŠIMEK P., 1989: Medvědí štvanec na Moravě. – *Veronika*, 4: 14 – 16.
- 56.** ŠKALOUD V., 2009: Liška a větší šelmy. – *Brázda*, 153 pp.
- 57.** TĚTÁL I., 1985: Faunistická pozorování v západních Čechách v roce 1984. – *Sborník Západočeského muzea v Plzni, Příroda*, 55: 1–67.